

Grenzen aan de groei?

Nederland blijkt steeds weer een klein land met vaak tegenstrijdige belangen op eenzelfde lapje grond. Een boer kijkt met heel andere ogen naar een binnenvallende groep ganzen op grasland dan een natuurbeheerder, vooral als dat 's zomers gebeurt. Maar ook een natuurbeheerder kan iets met dat grasland voor ogen hebben dat doorkruist wordt door een zwerm vliegende grasmaaiers. Elders in dit nummer valt te lezen dat we in het broedseizoen van 2005 al zo'n 38.500 broedparen ganzen hadden rondsjouwen. Grauwe Gans, Brandgans en Soepgans zijn momenteel de grootleveranciers. Als de toename van de afzonderlijke soorten blijft doorgaan tot alle geschikte plekken gevuld zijn, zou alleen al de Grauwe Gans naar 90.000 broedparen kunnen groeien. Dat leidt onherroepelijk tot conflicten met de boer die zijn perceel worteltjes of sla kaalgegrast terugvindt, en de terreinbeheerder die zijn moeizaam herstellende flora in een ganzenmaag ziet verdwijnen. Knallen dan maar? Schieten blijkt een probaat middel om het probleem lokaal te verplaatsen, maar nauwelijks effectief bij het in toom houden van een grotere populatie. Het net verschenen rapport over overzomerende ganzen gaat in op maatregelen die nu al genomen worden. Een mix van maatregelen kan helpen de ganzenpopulatie niet te laten exploderen, zodat het voor iedereen een beetje leuk blijft. Vooral landschappelijke aanpassingen - niet teveel graslandjes in de buurt van broedplekken, bijvoorbeeld - en predatoren helpen op een natuurlijke manier mee aan dat doel. Dan moeten we natuurlijk niet eerst alle Vossen afschieten onder het mom van weidevogelbescherming! Gelukkig heeft de Vos er recent met de Zeearend (eerste broedgeval!) wat hulp bij gekregen.

En verder in dit nummer:

- Waterrietzangers bedreigde BSP-soort
- Eidereenden, wintersterfte en zwaardschedes
- Vinger aan de pols bij dode beestjes
- Specifiek... Marcel Lindeman
- Jaar van de Tapuit 2005
- Huiszwaluwen fors toegenomen in 2005
- Nieuwe broedvogel: Zeearend
- Jaar van de Veldleeuwerik
- Overzomerende ganzen

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings
Kees Koffijberg, Chris van Turnhout &
Peter Eekelder (illustraties).

Overname van artikelen of illustraties
alleen in overleg.

SOVON-Nieuws wordt gedrukt op
chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie: minimaal € 12,-.

SOVON-leden ontvangen vier maal
per jaar SOVON-Nieuws en korting
op SOVON-uitgaven.

Ledenadministratie Jeroen van Zuylen,
zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter: Hans van Dord

Secretaris: Guus Durville,
per adres SOVON.

Penningmeester: Louis Dolmans

Overige bestuursleden: Rob Goldbach,
Adrie Hottinga.

Bureau

Adres SOVON, Rijksstraatweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen.

Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056.

Directeur Frank Saris

Communicatie Carolyn Vermanen

Monitoring en Inventarisaties Rob Vogel

Onderzoek en Advies Ruud Foppen

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt
zich ten doel het coördineren, stimuleren
en publiceren van ornithologisch veld-
onderzoek ten behoeve van natuur-
bescherming, beleid en wetenschap.

De vereniging tracht dit doel te bereiken
door het organiseren van grootschalige
projecten waarin wordt samengewerkt
tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en
andere instellingen.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: van Mameren Repro b.v.

Foto's omslag:

Brandganzen (Ivan Schirenko)

Veldleeuwerik (Harvey van Diek)

Uitstekende natuur- wetgeving, handhaven nu!

In het begin van de vorige eeuw werd Vogelbescherming opgericht, aanvankelijk vooral om de hoedjesmode in die tijd aan te pakken (dames van zekere stand hadden soms complete sterns op hun hoed geplakt). Een goede wetgeving op het gebied van vogelbescherming was daarna al snel het dominante item. Dat lukte, achteraf gezien verrassend snel.

Thijssen schreef in april 1912 in de Nieuwe Rotterdamse Courant: 'als nu de Eerste Kamer de Vogelwet ook aanneemt dan hebben de Nederlandsche landbouwers en vogelbeschermers niet te klagen, want dan hebben we de beste wet van Europa. ... Voortaan zijn alle vogels beschermd. Alleen wanneer onze mate-riële belangen door de een of andere vogelsoort worden bedreigd, kan er vergunning worden gekregen om gedurende een bepaalden tijd en met gepaste middelen de boosdoeners te verjaren of te decimeren. En de soorten voor welke te verwachten is dat het aantal aan te vragen vergunningen legio zou worden, kunnen eenvoudig buiten de wet gesteld worden. Zij komen op de beruchte zwarte lijst, waarover al voor ze bestond, zooveel te doen is geweest, veel geschreeuw om weinig wol of liever om weinig veertjes'.

We zijn inmiddels bijna een eeuw verder, opnieuw is de wetgeving eind vorige eeuw stevig aangepast, op een manier die aanvankelijk optimistisch stemde. Het leek alsof met de nieuwe wet de situatie voor veel vogels aanzienlijk zou verbeteren en alsof er een andere manier van denken in de wet was verankerd ('de natuur is er voor zichzelf').

De vreugde was echter van korte duur. Typerend voor de huidige tijd, met o.a. zijn inzakkende natuurbeleving bij het grote publiek, opkomst van populistische partijen en grote invloed van jagerkamerleden, werd de vanuit vogelbeschermingsbelangen gezien degelijke wet binnen de kortste keren uitgekleed. Denk aan de afschot- en verjaagvergunningen voor Roeken, het aanwijzen van - gegeven uitgevoerd onderzoek - te krappe 'gedoogzones' voor overwinterende ganzen, de in de media sterk aangezette problematiek rond de schade door 'zomerganzen' en zeer recent, met verwijzing naar de 'te hoge predatie' op weidevogels, het in 2006 weer openen van de jacht op de vos.

Als SOVON proberen we met feitelijk onderzoek de effecten van genomen en te nemen 'maatregelen' in kaart te brengen en van objectieve conclusies te voorzien. Maar zodra dit onderzoek niet het 'gewenste' resultaat heeft, wordt het zelfs door in functie zijnde politici in twijfel getrokken. Nederlanders denken vaak over de situatie in eigen land heel positief: we hebben een goede wetgeving en de natuur is goed beschermd. De werkelijkheid is echter anders: bijna zonder uitzondering was Nederland in de vorige eeuw met natuurgerelateerde wetgeving een nakomer en dat zal, getuige de actualiteit, helaas ook nog wel enige tijd blijven.

We volgen dit met objectieve gegevens op de voet!

Frank Saris

Agenda

Juli

(15) watervogeltelling monitoringgebieden

Augustus

(12) watervogeltelling monitoringgebieden
(26/27) Vogelfestival 2006

September

(9) integrale telling Waddenzee
(16) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- & zwanentelling

Oktober

(14) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- & zwanentelling
(21) ganzen- & zwanentelling

November

(25) Landelijke dag 2006

Waterrietzanger. Foto: Arnold Wijker

Waterrietzanger: de meest bedreigde BSP-soort

De Waterrietzanger is de meest bedreigde van de 94 soorten op de lijst van het Bijzonder Soorten Project - niet broedvogels (BSP). Hij is zelfs één van de meest bedreigde broedvogels in Europa. Nog in de jaren veertig broedde de soort ook in ons land. Tegenwoordig is de broedverspreiding beperkt tot Oost-Europa en duiken Waterrietzangers bij ons alleen nog op tijdens de trek in augustus en september.

Kwetsbare soort

Waterrietzangers broeden in natte zegge-
moerassen in Wit-Rusland, Polen, Oekraïne,
Hongarije, Litouwen, Rusland en het uiterste
oosten van Duitsland nabij de Poolse grens.
Het grootste deel van de populatie zit in de
eerste drie landen. De Europese populatie
wordt geschat op 13.500-21.000 zingende
mannetjes (1997/98, Aquatic Warbler
Conservation Team 1999 in Vogelwelt 120:65-
85). Daarnaast is er mogelijk een geïsoleerde
populatie van maximaal 11.000 zingende
mannetjes in West-Siberië. Het verdwijnen
van zeggemoerassen (zowel in oppervlakte
als door successie), het verdwijnen van tradi-
tionele landbouwmethoden en veranderingen
in de waterhuishouding leidden in de
afgelopen eeuw tot een enorme afname. In
Nederland werd de soort tot 1941 als broed-
vogel vastgesteld, met name in Noordwest-
Overijssel en Friesland (Avifauna van
Nederland I). In het kerngebied van de soort
nam het oppervlakte geschikt moeras in
1970-2000 af met maar liefst 80-90% en het is
aannemelijk dat de populatie Waterriet-
zangers een vergelijkbare achteruitgang
heeft laten zien. Daarnaast spelen mogelijk
ook habitatveranderingen in het overwinte-

ringsgebied een negatieve rol, denk aan ver-
dwijnen biotoop, overbegrazing en successie
van de grasvegetatie. Waar de vogels precies
overwinteren is overigens nog steeds niet
goed bekend. Het huidige, zeer beperkte ver-
spreidingsgebied maakt de soort zeer kwets-
baar. Er zijn minder dan 40 permanente
broedgebieden met jaarlijks meer dan 10
zingende mannetjes bekend. Driekwart van
de Europese populatie broedt in slechts drie
riversystemen: Pripyat in het zuiden van
Wit-Rusland (40%), Yaselda in het midden en
zuiden van Wit-Rusland (22%) en Biebrza /
Narew in Oost-Polen (13%). Bijzonder is dat
de twee grote populaties in Wit-Rusland pas
in 1995-96 werden ontdekt. Waterrietzangers
zijn speciaal aangepast aan het leven tussen
bijvoorbeeld zeggengels. Zo hebben ze
een extra lange middenteen wat ze de moge-
lijkheid geeft meerdere stengels in één keer
te grijpen.

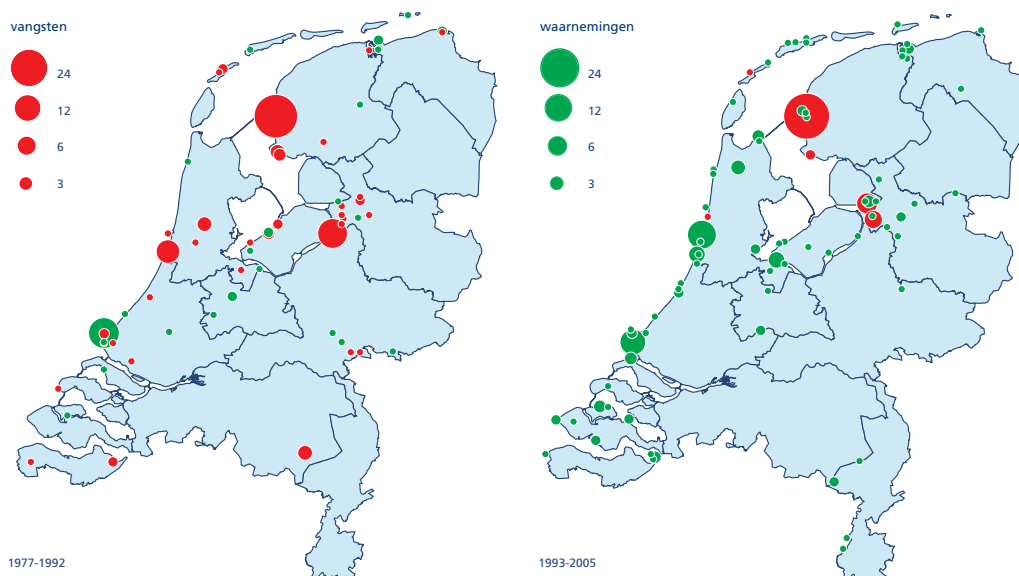
Herkomst Nederlandse doortrekkers

Waterrietzangers worden in ons land gezien
in relatief lage vegetaties van zegge en in min-
dere mate riet, meestal dichtbij open water.
De vogels zijn afkomstig uit Duitsland en
Polen en wellicht (zuid)oostelijker gebieden.
Een eerstejaars kalendervogel die op 6
augustus 1994 gevangen werd in de Mak-
kumer Zuidwaard werd het volgende jaar in
juli terug gevangen in het oosten van
Duitsland (Vogelringstation Menork). Erg
leuk is ook de waarneming van een gekleur-
ringde adulte Poolse vogel op 16 en 17 sep-
tember 2005 bij het Giethoornse Meer (P.
Verbij).

Waarnemingen 1977-2005

Om het recente voorkomen van de soort in
Nederland als niet-broedvogel zo volledig
mogelijk in beeld te brengen zijn waarne-
mingen verwerkt uit Zeldzame vogels van
Nederland (Avifauna 1) (1977-1992, n=144),
de Atlas van de Nederlandse Vogels (1978-
1983, n=41), de database van waarneming.nl
(1982-2005, n=53) en de database van het
BSP (1989-2005, n=212). In totaal gaat het
om 450 waarnemingen. Na een bewerking
op dubbel- en vervolgwaaarnemingen, bleven
er 316 waarnemingen over van 485 individu-

Figuur 1. Verspreiding van de Waterrietzanger in Nederland in 1977-1992 (toen de soort nog door het CDNA werd beoordeeld) en 1993-2005 (BSP-tijdperk). Waarnemingen die zeker betrekking hebben op een vangst zijn apart aangegeven (ook bij de 'veldwaarnemingen' zullen echter nog wel vangsten zitten).

1977-1992

1993-2005

en. Bij ringvangsten is het dagtotaal aangehouden als één waarneming. Ringvangsten maken overigens een groot deel uit van de waarnemingen. Dit gaat op voor tenminste 38% van alle meldingen. Waarschijnlijk is het werkelijke percentage nog hoger aangezien niet bij iedere waar-neming genoteerd is of het een ringvangst betreft.

Verspreiding

Waterrietzangers worden in het hele land gezien en gevangen met een nadruk op de kust (Waddenzee, Noordzee maar ook Randmeren/IJsselmeer, figuur 1). Alleen uit Drenthe ontbreken waarnemingen. Op enkele (permanente) ringstations zijn veel Waterrietzangers gevangen o.a. in Elburg (17 ex.) en Zandvoort (10). Het ringstation in de Makkumer Zuidwaard (Fr) spant de kroon met minimaal 74 gevangen (eerste kalenderjaar) vogels, en met als dagmaximum 12 op 2 augustus 1986. Waarnemers in het veld maken in de juiste tijd van het jaar een redelijke kans op een Waterrietzanger langs de oevers van het Kennemermeer, IJmuiden waar in recente jaren regelmatig één of twee (op 7 augustus 2004 drie) vogels gezien worden. Ook op de Maasvlakte en dan met name de Westplaat worden in augustus en september vaak Waterrietzangers gemeld (max. 3 op 8 augustus 1993).

Voorjaar

Er zijn uit 1977-2005 slechts 12 voorjaars-waarnemingen bekend van solitaire niet-broedvogels waarvan 7 in 1980-87. Meer recent werden exemplaren gemeld op 6 mei 1999 (Windesheim, Zwolle), 23 mei 2001 (Petten, NH), 16 april 2003 (De Blocq van Kuffeler, Fl), 23 april 2003 (Punthorst, Ov) en 25 april 2003 (Zwarte Meer, Ov). De uiterste data in het voorjaar zijn 16 april en 23 mei.

Najaar

De eerste Waterrietzangers worden in juli gezien (figuur 2). Erg vroeg waren bijvoorbeeld een vogel nabij het Zuidlaardermeer op 11 juli 2004 en een zingend mannetje 9 dagen later nabij Makkum (Fr). In de Makkumer Zuidwaard werd op 25 juli 1992 een vroege eerste kalenderjaar-vogel gevangen. Augustus is bij uitstek de maand om een Waterrietzanger te zien, maar liefst 78% van alle waarnemingen komt uit deze nazomer-maand (september 15%). De meeste vogels worden tussen 6 en 10 augustus gezien; deze 'pentade' is goed voor maar liefst 24% van alle Waterrietzangers. Tweederde van alle vogels wordt gezien in de eerste 20 dagen van augustus. De laatste vogels worden in

oktober gemeld. Extreem zijn de waarnemingen op 23 oktober 2000 op de Maasvlakte en op 27 oktober 1979 nabij Linschoten (Ut). Er zijn geen duidelijke verschillen in het seizoenspatronen uit 1977-92 en na 1992 (mediane data resp. 13 en 11 augustus).

Voorjaar eerstejaars vogels

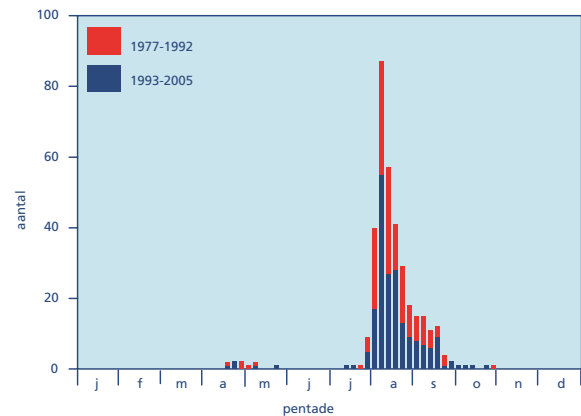
Bij vrijwel alle Waterrietzangers die in het najaar in ons land worden waargenomen gaat het om juveniele vogels. Deze zijn van volwassen vogels te onderscheiden door een meer gele grondkleur en ongestreepte (i.t.t. fijn gestreepte) borst en flanken. Van 137 najaarsvogels waarvan de leeftijd bekend is waren er slechts 10 adult (7.3%, acht veld-waarnemingen en twee vangsten tussen 31 juli en 20 september, mediaan 11 augustus). Een steekproef van 92 Waterrietzangers uit 1879-1987 gaf een iets hoger percentage (9.7%). In Groot-Brittannië was het percentage adulte vogels in hetzelfde tijdvak 6.9% (n=360). Het lage percentage adulte vogels in de doortrekgebieden in vergelijking met de verhouding in het broedgebied direct na het broedseizoen wordt wellicht veroorzaakt doordat adulten efficiënter voedsel verzamelen en meer vet op kunnen slaan en daarmee een grotere afstand ineens kunnen overbruggen (en Nederland tijdens de trek overslaan).

Verblijfsduur

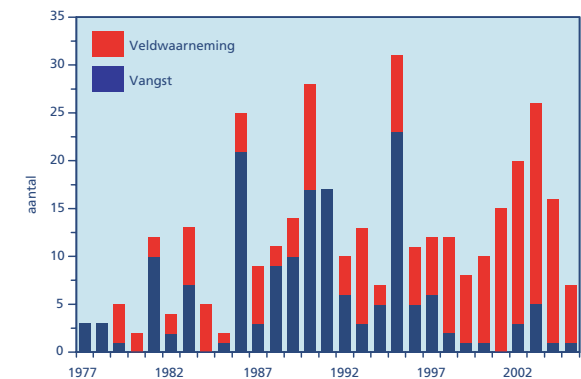
Vrijwel altijd is een ontdekte Waterrietzanger de volgende dag weer onvindbaar. Bij 13 waarnemingen (19 ex.) waarbij werd opgegeven dat de vogel(s) langere tijd aanwezig bleven ging het om 2-13 dagen (gemiddeld 4.8). Dat Waterrietzangers veel langer in een gebied aanwezig kunnen blijven blijkt uit vogel die op zowel 20 augustus als op 3 en 10 oktober 2005 werd gevangen in Castricum (H. Levering, Vogelringstation Castricum). Deze vogel bleef er mogelijk zo lang aanwezig vanwege ruiproblemen. Een waarschijnlijk veel normaler beeld laat de vogel zien die er op 13 augustus 1998 werd gevangen en die twee dagen later ruim 200 km zuidelijker in België werd gecontroleerd.

Trend

Hoewel de broedpopulatie in de afgelopen eeuw is gedecimeerd zijn er geen aanwijzingen dat het aantal vogels dat in een najaar ons land aandoet de afgelopen drie decennia is afgenomen (figuur 3). Er zijn wel duidelijk aanwijzingen dat de soort in het begin van de 20^e eeuw wel talrijker was, als vuurtorenslachtoffer was de Waterrietzanger maar liefst zeven maal talrijker dan de Rietzanger.

Figuur 2. Seizoensverloop van de Waterrietzanger per vijf-daagse periode (totaal aantal in 1977-1992 en 1993-2005).

Figuur 3. Aantal waargenomen Waterrietzangers in het najaar van 1977-2005. Waarnemingen die zeker betrekking hebben op een vangst zijn apart aangegeven (ook bij de 'veldwaarnemingen' zullen echter nog wel vangsten zitten).

Een geleidelijke afname van het aantal vuurtorenslachtoffers in de loop van de vorige eeuw weerspiegelt waarschijnlijk de populatieafname. Het stabiele of mogelijk zelfs licht toegenomen aantal in 1977-2005 wordt onder andere veroorzaakt doordat ringbanen zich speciaal op de soort richten door 's nachts de zang af te spelen om daarmee doortrekkers te lokken. Daarnaast is het aantal veldwaarnemingen hoger doordat de soort niet langer door het Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) beoordeeld wordt en wellicht doordat beter bekend is hoe en wanneer de soort in het veld gevonden kan worden. De aantalsontwikkeling in ons land is dan ook voornamelijk een effect van verhoogde waarneming-inspanning.

Over Eidereenden, wintersterfte en zwaardschedes

Eider, Scholekster en Kanoet stonden in de afgelopen jaren in het middelpunt van de vaak verhitte discussies over de mechanische schelpdiervisserij in Waddenzee en Deltagebied. Alledrie hebben ze bij de hoogwatertellingen in de Waddenzee afnemende aantallen laten zien. Bij Eider was een aantal winters zelfs sprake van massale sterfte onder de overwinterende populatie. Met ingang van 2005 is de mechanische kokkelvisserij in de Waddenzee definitief verboden (in het Deltagebied wordt het voortgezet). Betekent dit dat massale wintersterfte tot het verleden behoort? Het antwoord is nee. In deze bijdrage leggen we uit waarom.

Eiders op de Wadden. Foto: Harvey van Diek

Sterfte in de winter 1999/2000

De winter van 1999/2000 werd gekenmerkt door een ongekend hoge sterfte onder de in de Waddenzee overwinterende Eidereenden. Nader onderzoek van Kees Camphuysen en anderen wees uit dat de eenden broodmager waren en geen enkel teken van olievuiling vertoonden. Voedseltekort leek dan ook een voor de hand liggende verklaring voor de sterfte. Eerder was ook al in 1990/91 omvangrijke sterfte opgetreden, zowel in de winter als gedurende het broedseizoen. De exceptionele zomersterfte viel samen met het verdwijnen van wilde droogvallende mosselbanken door overbevissing en een uitgesproken laag aanbod van (niet-droogvallende) sublitorale mosselen. Dit lage voedselaanbod leidde voor het eerst tot grote concentraties Eiders op de Noordzee, waar voornamelijk werd gevoeraged op Halfgeknotte Strandschelpen *Spisula subtruncata*. Ten opzichte van een andere alternatieve voedselbron, kokkels, hebben strandschelpen als voordeel dat ze ook tijdens laagwater zwemmend en duikend kunnen worden bemachtigd. Kokkels liggen vooral op de tijdens laagwater droogvallende platen en zijn dus maar voor een deel van de tijd beschikbaar. Ook de visserij ontdekte de strandschelpen in de kustzone van de Noordzee, en startte exploitatie met behulp van aangepaste kokkelboten. Daarnaast werd in de Waddenzee intensief op kokkels gevestigd. Al die visserijactiviteiten samen zouden verantwoordelijk zijn voor verslechtering van het voedselaanbod voor Eiders en de opgetreden sterfte. Onderzoek door Ens & Kats in het kader van het evaluatie-onderzoek aan de schelpdiervisserij (EVAII) bevestigde deze conclusies op hoofdlijnen, maar liet tevens zien dat de werkelijkheid gecompliceerd in elkaar zit. Een overtuigend bewijs voor een negatieve rol van de kokkelvisserij kon niet worden geleverd. Veel meer is de sterfte geassocieerd met een laag aanbod aan sublitorale mosselen (figuur 1). Extreem hoge sterfte treedt op als schaarste aan sublitorale mosselen gecombineerd is met een laag aan-

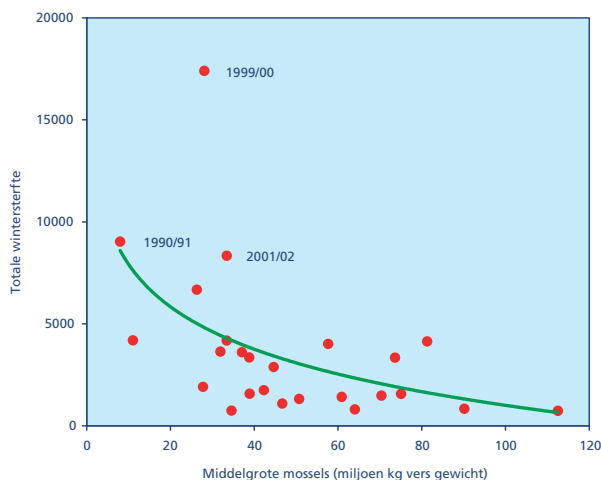
bod van strandschelpen. Dit geval deed zich voor in de beruchte sterfte-winter van 1999/2000.

Afname in de broedpopulatie

De opvallende terugval in het aantal broedende Eiders in de Waddenzee (figuur 2) kan grotendeels worden verklaard vanuit de bovengenoemde sterfte. Dat hoeft niet te betekenen dat deze vogels allemaal dood zijn; waarschijnlijk is een groot deel van de vrouwtjes door magere vetreserves domweg niet tot broeden overgegaan. Na herstel in de loop van de jaren negentig, volgde recent een nieuwe afname, ook nu weer vanwege de bovenbeschreven voedseltekorten. Opvallend is dat deze afname voornamelijk beperkt bleef tot de westelijke Waddenzee, daar waar de litorale (droogvallende) mosselbanken tot op heden nauwelijks hersteld zijn. In de oostelijke Waddenzee herstellen zich de litorale mosselbanken langzaam en momenteel is sprake van 2000 ha mosselbank. Waarschijnlijk zijn die litorale mosselbanken erg belangrijk voor de vrouwtjes tijdens de opvetperiode voorafgaand aan het broedseizoen.

Geen mossels, maar ook geen sterfte in 2005/06

In het najaar van 2005 wezen alle voorkeken op een naderend sterfte-jaar onder de in de Waddenzee overwinterende Eiders. Onderzoek van het RIVO liet zien dat het bestand aan sublitorale mosselen laag was, terwijl strandschelpen in de kustzone van de Noordzee inmiddels vrijwel zijn uitgestorven. De verwachte sterfte bleef echter uit. Tellingen van dode dieren langs dijken en stranden leverden vergelijkbare cijfers op als in de voorgaande drie winters. Eén verklaring is dat het aantal overwinterende Eiders extreem laag was deze winter (eenden die niet aanwezig zijn kunnen ook niet dood worden gevonden). Een vliegtuigtelling van Alterra-Texel leverden in november slechts 70.000 Eiders op (Martin de Jong). Een andere verklaring is van exotische herkomst en

Figuur 1. De totale wintersterfte bij Eiders (1978-2003) in relatie tot het bestand sublitorale of onderwatermosselen van halfwas formaat wordt beschreven door de lijn. De punten zijn de waarden voor de individuele winters. Het bestand sublitorale mosselen is teruggerekend uit de aanlandingen op de veiling in Yerseke.

heet Amerikaanse Zwaardschede *Ensis directus*. Dit schelpdier komt al meer dan 20 jaar in de Nederlandse kustwateren voor en heeft een voor Eiders gunstige verhouding van (dunne) schelp en (veel) vlees. Om aan predatie te ontkomen kan *Ensis* zich echter razendsnel in de bodem terugtrekken en zich buiten het bereik van vogelsnavels bewegen. Resten in de uitwerpselen op de waddendijk tussen Oudeschild en 't Horntje op Texel in de afgelopen winter laten echter zien dat deze schelpen wel degelijk *en masse* door Eiders kunnen worden bemachtigd (iets wat eerder ook al voor Zwarte Zee-eenden voor de Brouwersdam was vastgesteld). Steeds was er onder de kust van het bovengenoemd gebied een grote groep foeragerende Eiders aanwezig. Toen het betreffende gebied bij aanhoudende sterke oostenwind op eens droogviel trok het meteen ook duizenden Zilvermeeuwen aan, die de ene na de andere zwaardschede uit het wad trokken. Bij een vaartocht met de MS Phoca tussen Texel en Terschelling op 27 februari 2006 telde de bemanning 50.000 Eiders. Bodemonsters ter plaatse leverden vrijwel uitsluitend zwaardschedes op. Het is dus aannemelijk dat zwaardschedes in de afgelopen winter een belangrijke voedselbron vormden. Deze concentratie Eiders op de Waddenzee op de vaarroute tussen Texel en Terschelling was overigens een groot aandeel van de op dat moment aanwezige vogels in de Nederlandse Waddenzee.

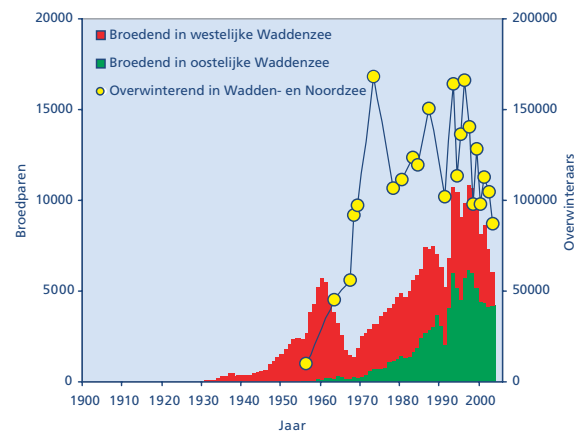
Wat brengt de toekomst?

Niet alleen bij vogels zijn exoten in opkomst. Nog meer worden kleinere organismen, waaronder scheldieren in de Waddenzee, gedomineerd door uitheemse soorten. Het eerder genoemde herstel van litorale mosselbanken in de oostelijke Waddenzee gaat samen met vestiging van Japanse Oesters *Crassostrea gigas*. Oesterbanken in plaats van mosselbanken zijn mogelijk uiteindelijk het gevolg. Zoals de waarnemingen van op Amerikaanse Zwaardschedes vissende Eidereenden laten zien, zijn de vogels vindingrijk in het aanboren van nieuwe voedselbronnen, zoals destijds ook de strandschelpen op de Noordzee. Echter, in hoeverre de zwaardschede een betrouwbare alternatieve voedselbron vormt ten opzichte van mosselen, blijft onduidelijk en zou nader onderzoek vergen. Misschien kunnen de vogels alleen bepaalde leeftijdsklassen profijtelijk oogsten. Ook de ontwikkeling in biomassa van zwaardschedes is niet duidelijk. De huidige Survey is niet erg betrouwbaar, en wordt binnenkort mogelijk zelfs gestopt. Afne-

mende eutrofiëring en hogere wintertemperaturen zullen de maximale hoeveelheid schelpen bovendien doen afnemen en het aantal jaren met een goede broedval verminderen. Het bestand aan sublitorale mosselen blijft dan ook onder druk staan. Afgelopen zomer werd opnieuw weinig broedval vastgesteld, zodat er komende winter weinig sublitorale mosselen van halfwas formaat voor de eenden beschikbaar zullen zijn. Vermoedelijk zullen we dan ook blijvend rekening moeten houden met periodieke massa-sterfte onder de Eiders en/of kleine aantallen tijdens de tellingen.

Bruno Ens (SOVON), Romke Kats (Rijksuniversiteit Groningen) en Kees Camphuysen (NIOZ).

Gegevens voor deze bijdrage werden mede ontleend aan een artikel van Kees Camphuysen e.a. (2002) in Biological Conservation 106: 303-317 en een rapport in het kader van de EVA-II studie (Bruno Ens & Romke Kats, Alterra-rapport 931, 2004). Een uitgebreide versie van deze Sovon-Nieuws bijdrage verschijnt binnenkort in Limosa.

Figuur 2. Het aantal broedende Eidereenden in de westelijke en oostelijke Waddenzee, en het totaal aantal overwinterende Eidereenden in de Waddenzee en de kustzone van de Noordzee sinds 1900.

Oesterbank van Japanse oesters met aangespoelde schelpen van de Amerikaanse Zwaardschede. De Japanse Oester is een uitheemse soort in opkomst en verdringt mogelijk op termijn de mosselbanken in de Waddenzee. Hiermee gaat dan een belangrijke voedselbron voor de Eiders verloren. In hoeverre een andere exoot, de Amerikaanse Zwaardschede, een betrouwbare alternatieve voedselbron kan vormen blijft onduidelijk. (Foto: Bruno Ens)

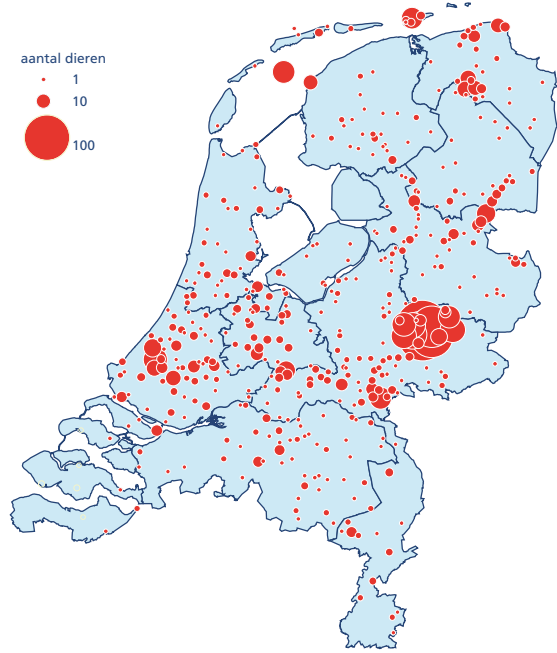

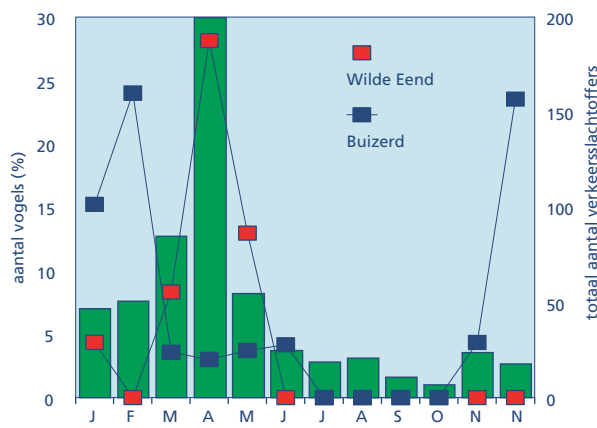
Dode zilverplevier. Foto: Peter Eekelder

Vinger aan de pols bij vogelsterfte

Vogelgriep..., vrijwel niemand heeft het er meer over sinds de gevallen uit de media zijn verdwenen. Dat betekent geenszins dat de ziekte is verdwenen. Vooral in het Oostzeegebied werd in het begin van het voorjaar nog opvallende vogelsterfte gemeld en ongetwijfeld zal het virus (of een andere ziekte) ook in de toekomst weer ergens opduiken. Om te weten wat 'opvallende sterfte' is, moet je ook weten welke patronen onder normale omstandigheden in vogelsterfte optreden. Om daar achter te komen is onlangs een speciaal monitoringproject opgestart, dat met behulp van een invoermogelijkheid op internet informatie over dode en stervende vogels en zoogdieren verzamelt.

Figuur 1. Verspreiding van het aantal vondsten van dieren ingevoerd via het monitoringproject vogelsterfte.

Figuur 2. Aantal als verkeersslachtoffer opgegeven vondsten per maand (balk), met het aandeel Wilde Eend en Buizerd (lijn).

Monitoring van vogelsterfte

Zoals aangekondigd in het vierde nummer van Sovon-Nieuws van 2005, loopt sinds het najaar een speciaal monitoringproject voor dode en stervende vogels. Hiervoor is op www.sovon.nl de mogelijkheid in het leven geroepen voor het melden van dode dieren. Hiervan is tot dusverre goed gebruik gemaakt. Er worden dagelijks meerdere vondsten toegevoegd aan het bestand en deze gegevens worden o.a. direct aan de Algemene Inspectie Dienst (AID), de Voedsel en Waren Autoriteit (VWA) en Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) doorgegeven. Indien nodig gaat er iemand van de AID op de vindplaats kijken en worden kadavers verzameld en onderzocht. Het mag duidelijk zijn: niet ieder verkeersslachtoffer wordt door hen opgehaald, maar alleen die gevallen waarbij twijfel over de doodsoorzaak bestaat. Die vogels, maar ook zoogdieren, worden getest om te kijken of er mogelijk vogelgriep of een andere besmettelijke ziekte in het spel is. Op die wijze wordt in een vroeg stadium gesignaleerd of er ergens ongewone vogelsterfte optreedt en actie moet worden genomen ter bescherming van de volksgezondheid.

Tegelijk biedt het project ook veel mogelijkheden meer te weten te komen over patronen in 'reguliere' vogelsterfte. Langs de kust bestaat zo'n soort programma al veel langer in de vorm van het Nederlands Stookolieslachtoffer Onderzoek (NSO), onderdeel van de Nederlandse Zeevogel-groep. De indrukwekkende gegevensreeksen die met dat project zijn opgebouwd vormen inmiddels een breed erkende graadmeter voor olievervuiling op zee (zie voor meer informatie <http://home.planet.nl/~camphuys/NZGNSO.html>) Informatie over vogelsterfte is interessant vanuit verschillende oogpunten. Welke soorten worden veel aangetroffen, waar en wanneer vindt sterfte plaats, wat zijn de oorzaken en wat zijn de verschillen tussen de soorten?

Welke gegevens

Een eerste bewerking van de ingevoerde gegevens laat zien dat er veel te halen valt uit het

bestand dat tot nu toe is opgebouwd. Er blijkt een klein groepje fanatieke invoerders te zijn. Deze waarnemers hebben zelfs een groot deel van hun oude gegevens ingevoerd, waardoor het bestand al enige omvang heeft gekregen. Daarnaast is er een aantal waarnemers die sinds kort alles invoeren wat ze aan dode vogels langs vaste routes of op vaste locaties vinden. Het gaat daarbij vooral om verkeersslachtoffers, maar ook om vogels die op plukplaatsen van bijv. Sperwers worden aangetroffen. De site biedt sinds kort ook de mogelijkheid om dit soort aspecten in te voeren. Zo wordt ook duidelijk welke soorten door welke predator worden gepakt.

Interactief

De website is interactief opgebouwd. Dat houdt in dat iedereen zelf met de ingevoerde gegevens aan de slag kan en allerlei bewerkingen kan uitvoeren en selecties kan maken, bijvoorbeeld kaartbeelden. De huidige kaart met alle ingevoerde gegevens laat zien dat meldingen over het hele land zijn verspreid, maar dat tegelijk een groot aantal meldingen van vaste plaatsen komt (figuur 1). Zutphen en omgeving springt in het oog. Hier zijn twee waarnemers zeer actief en er ontgaat hen geen enkel kadaver, zo lijkt het. Verder komen er veel meldingen uit de omgeving van Groningen, van Schiermonnikoog en de omgeving van Den Haag-Rotterdam. Ook de weg Hardenberg-Emmen is zeer opvallend aanwezig op de kaart. Wat kunnen we nu met al die waarnemingen? Als voorbeeld hebben we hier twee soorten genomen die veel als verkeersslachtoffer worden gevonden. Van zowel Buizerd (34) als Wilde Eend (72) zijn inmiddels enkele tientallen vogels gemeld. Bij deze soorten zien we al een van elkaar verschillend seizoenspatroon ontstaan (figuur 2). Buizerds werden voornamelijk in de wintermaanden gemeld, met een piek in december en februari. Dit komt overeen met het beeld dat we van deze soort hebben; het zoeken van eetbare kadavers langs de snelweg is voor een aaseter niet zonder gevaar. Wilde Eenden daarentegen worden vooral in april gemeld. Wie zich

Recent verschenen

wel eens in het seksuele gedrag van deze soort heeft verdiept zal het niet verbazingwekkend vinden dat juist in die maand het aantal doodgereden eenden het grootst is.

Doe mee!

Er wordt inmiddels met enkele andere sites overlegd om tot meer samenwerking te komen, zodat de gegevens kunnen worden uitgebreid en meer mensen bij het project betrokken raken. Zo is met de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) afgesproken om ook dode zoogdieren mee te nemen in het project. Ook de navigatie en verdere analysemogelijkheden op de invoersite zijn nog voortdurend in ontwikkeling. Heb je ideeën over verdere verfijning van de site, aarzel dan niet te mailen met Jeroen Nienhuis: jeroen.nienhuis@sovon.nl. En denk aan die dode Buizerd als je ergens langs de weg een kadaver wilt bekijken!

*Berend Voslamber, Jeroen Nienhuis,
Henk van der Jeugd*

De KNNV verblijdt ons met "een heel ander boek over het wad": **Waarom nonnetjes samen klaarkomen en andere wonderen van het Wad**. Theunis Piersma vertelt over zijn zoektocht naar het verhaal van nonnetjes, kanoeten en andere wadbewoners, over het genot van onderzoek en over de manier waarop biologische puzzelstukjes uiteindelijk op hun plaats vallen. Tegelijkertijd breekt hij een lans voor de bescherming van zijn geliefde wadengebied en bekritiseert hij het Nederlandse waddenbeleid soms scherp. Gerrie Hondius voorzag het boek van fleurige stripteekeningen die de menselijke kant van het onderzoek en de beleving van het wadengebied benadrukken.

Waarom nonnetjes etc. kost € 14,95 in de boekhandel en telt 208 aansprekende pagina's. ISBN 90 5011 225 0.

Ook KNNV: het jeugdboek **Kraaienbende over kauwen, raven, gaaien en andere slimme vogels**. Geert-Jan Robers en Stefan Halewijn zijn verantwoordelijk voor 72 pagina's vol foto's en kunstzinnige illustraties over kraaiachtigen in al hun verschijningsvormen, nesten, eieren, gedrag, zang etc. Ook mensen en kraaien, vroeger en nu komen aan bod. Het boek is bedoeld voor kinderen vanaf 10 jaar. Een verrassende ode aan kraaiachtigen die ook volwassenen zal aanspreken.

Kraaienbende kost € 16,95. ISBN 90 5011 229 3.

Van de hand van Ton Stumpel en Henk Strijbosch brengt de KNNV: **Veldgids amfibieën en reptielen**. Een Nederlandstalige veldgids met determinatiesleutel (ook van larven en eieren), met 250 kleurenfoto's en uitgebreide beschrijvingen. Daarnaast actuele en betrouwbare informatie over leefgebied, verspreiding en leefwijze. Van alle soorten zijn ook de Engelse, Duitse, Franse, Spaanse en Italiaanse naam opgenomen.

De gids kost € 32,95. ISBN 90 5011 168 8.

Dutch Birding heeft een boekje met de **namenlijst van West-Palearctische vogelsoorten 2006** het licht laten zien. Het werd meegestuurd met nummer twee van Dutch Birding, maar is ook in de losse verkoop te verkrijgen door € 4,- over te maken naar girorekening 150697, tnv Dutch Birding Association, Castricum, o.v.v. uw naam en adres en 'Dutch Birding-namen'.

Birdpix II ziet het levenslicht

In 2003 lanceerden Jan-Willem en Daan Schoonhoven Birdpix.nl; een vogelfotosite waarop fotografen hun foto's aan een breed publiek kunnen tonen en de kennis over natuurfotografie vergroten. Sinds 2003 hebben zich 2500 fotografen aangesloten. Dagelijks komen er honderden foto's bij.

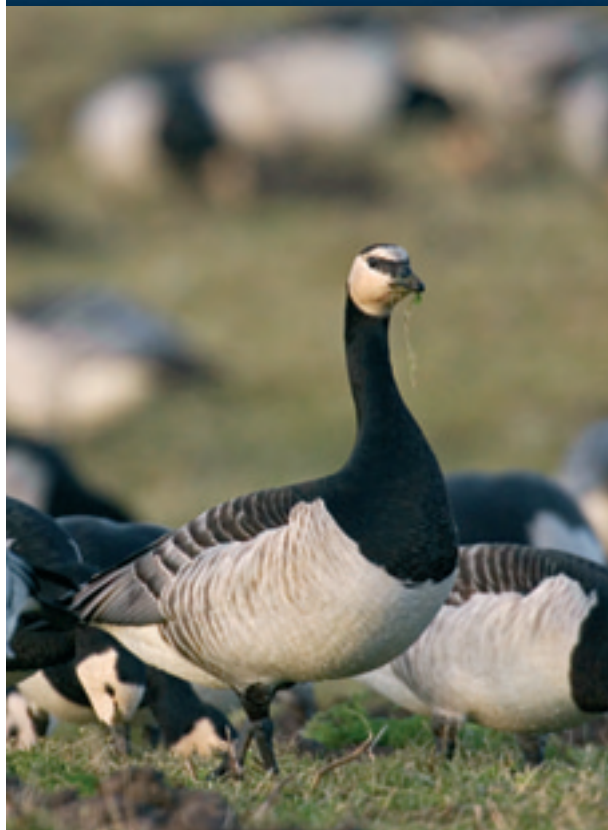
In 2005 verscheen een jaarboek met de meest bijzondere en beste foto's van het voorgaande jaar. 2005 zelf wordt behandeld in het nu verschenen deel twee, dat tot stand gekomen is in samenwerking met Vogelbescherming en SOVON. In het boek zijn 79 foto's opgenomen. Vogelportretten worden afgewisseld met vogels in het landschap en actiefoto's. Bijzondere invasies als die van de Noordse Goudvinken, Pestvogels en Grote Barmsijzen, alsmede de eendaagse influx van Kleine Alken, het eerste broedgeval van de Wilde Zwaan in ons land en enkele spectaculaire dwaalgasten als Sperweruil, Woestijntapuit en Monniksgier vonden hun weg in het boek dat de seizoenen volgt.

Naast de doorgaans schitterende foto's, hebben de begeleidende teksten veel aandacht gekregen. Achterin het boek zijn biografieën en een foto van de 43 fotografen opgenomen.

Deze hardcover van 132 vierkante pagina's kost € 39,90 en is te bestellen op: www.birdpix.nl. ISBN: 90-77204-30-X

Grote aantallen Brandganzen tijdens de internationale telling begin mei

Brandgans. Foto: Hans Gebuis

Het is de laatste jaren niet ongevoerd dat er tijdens de internationale rotganstelling in het Waddengebied begin mei meer Brandganzen dan Rotganzen worden geteld. Brandganzen hebben sinds het einde van de jaren tachtig hun laatste vertrek in de Waddenzee met ruim zes weken uitgesteld en worden tegenwoordig tot half mei in grote concentraties waargenomen. Bij de telling op 6/7 mei 2006 waren de aantallen groter dan ooit. Alleen al langs de Friese kust verbleven nog bijna 115.000 vogels. Grote aantallen werden daarnaast gezien op Schiermonnikoog, langs de Noordkust van Groningen en in de Dollard. Een voorlopig totaal voor alle gebieden samen komt op 157.000 Brandganzen. Niet alleen het Nederlandse deel van de Waddenzee had veel Brandganzen. In Nedersachsen verbleven ten minste 75.000 aan de Dollard, Eems, Leybocht en Elbemonding. Van de westkust van Schleswig-Holstein werden liefst 125.000 Brandganzen gemeld. Samen met de 61.000 in de Deense Waddenzee komen we daarmee op een voorlopig totaal van 418.000 Brandganzen voor de hele Waddenzee, een ongekend aantal voor de tijd van het jaar. Waarschijnlijk gaat het bij dit aantal om ca. driekwart van de gehele broedpopulatie in Rusland het Oostzeegebied en Nederland. Niet eerder werden zo laat zo veel Brandganzen in de Waddenzee geteld (Nederland weergegeven in figuur 1).

In tegenstelling tot andere jaren werden ook op diverse plaatsen nog binnendijks groepen op gras en graanakkers aangetroffen, vooral 's ochtends vroeg en in de avonduren, als de kans op verstoring veel minder is dan overdag. Vermoedelijk zijn zowel de aantallen als het foerageergedrag beïnvloed door de koude in maart en april. De buitendijkse gebieden waren daardoor wellicht minder aantrekkelijk vanwege vertraagde groei van de vegetatie, in combinatie met de grote aantallen ganzen. Bovendien waaide er in de eerste week van mei een straffe oostenwind, wat wegtrek onaantrekkelijk zal hebben gemaakt. Trektellingen op Rottumeroog en in de Eemshaven, beide strategisch gelegen op de vliegroute van Brandganzen, laten zien dat van 10 tot en met 13 mei massale wegtrek plaatvond. Op beide posten passeerden deze dagen resp. 15.000 en 19.500 Brandganzen (zie www.trektellen.nl). Waarnemingen op Rottumeroog suggereren ook trek in de avonduren en nacht. Op 15 en 16 volgde nog

een staartje met kleinere aantallen. Tegelijkertijd werd ook aan de westkust van Sleeswijk-Holstein massale wegtrek gemeld. Tijdens de hoogwatertelling van 13 mei werden langs de Friese Waddenkust nog maar tussen de 5.000 en 10.000 Brandganzen geteld, een afname van 95% ten opzichte van de telling een week eerder. In voorgaande jaren lag het moment van wegtrek meestal eveneens rond 15 mei.

En wat deden de Rotganzen? Door het uitstekende broedseizoen (ca. 40% eerstejaars) werden ook van die soort grotere aantallen geteld, vooral op de eilanden (o.a. Texel en Terschelling). Het overzicht van telresultaten is echter nog zeer onvolledig. De eerste golf wegtrek zette vlak na de Brandganzen in, rond 20 mei.

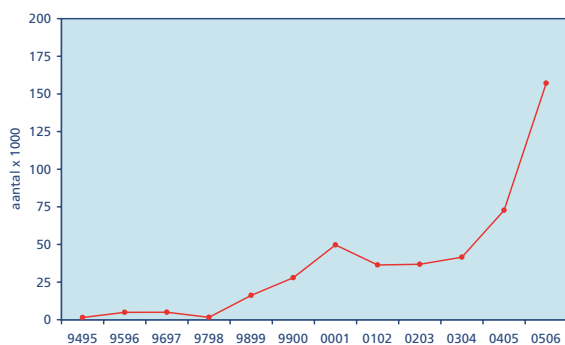
Kees Koffijberg

Flamingo's

Net over de grens bij Eibergen in de Achterhoek ligt het Zwillbrocker Venn. Al 24 jaar zit hier een kleine kolonie flamingo's die vrijwel jaarlijks succesvol tot broeden komt. Tot 1985 ging het om Chileense Flamingo's, sinds 1986 hielden zich ook Grote Flamingo's in de groep op en na 1994 ook Caribische Flamingo's. De herkomst van deze dieren blijft onduidelijk. Onzorgvuldige particulieren of handelaren lijken de meest waarschijnlijke bron, hoewel de Grote Flamingo's daar ook op eigen kracht gekomen kunnen zijn.

Uit ringonderzoek blijken de dieren van het Zwillbrocker Venn dezelfde Flamingo's die aan de oevers van het IJsselmeer en de Delta in zuid-west Nederland aangetroffen worden. Dit alles staat te lezen in een boekwerkje dat verder bol staat van de gegevens over de ontwikkeling van de kolonie, broedduur, percentage broeders onder de gevormde paren, broedduur etc etc.

Joop Treep uit Beilen is een van de mensen die al jarenlang deze kolonie volgt. Hij heeft dit 44 pagina's tellend verslag het licht doen zien, dat te bestellen is door overmaking van € 3,95 o.v.v. naam en adres op giro nr 3021968 t.n.v. Joop Treep De Leek 30, 9411 MK Beilen. U kunt hem bereiken via treepdevries@hetnet.nl.

Figuur 1. Aantal getelde Brandganzen in de Nederlandse Waddenzee begin mei.

Guus van Duin, zelf enthousiast vogelaar, is journalist bij Trouw en sinds 1998 freelance medewerker aan SOVON-Nieuws.

Marcel Lindeman: Hé, daar ligt nog een Tureluur.

Op mijn twaalfde begon ik met prepareren. Niet vreemd als je er via je vader vrijwel elke dag mee te maken hebt. Ik was er zo druk mee dat het me de tweede klas van de havo kostte. Mijn vader leerde het vak destijds bij de beroemde Dr. C. Eykman in Dordrecht. Hij mocht eens in de week langskomen om te oefenen. Ik heb nog werk van Eykman in mijn collectie. Schitterende stukken. Hij had bijvoorbeeld een prachtige collectie van opgezette hybriden van eenden.

Waarom ging je vader er nooit in door?

Er was destijds een clubje van tegen de vijftig preparateurs. Die deden het voor hun brood en mijn vader kwam daar niet tussen, omdat hij al een beroep had. Liefst was hij chirurg geworden, hij had heel duidelijk ontwikkelde ideeën over dierartsenij. Maar de oorlog heeft een hoop roet in het eten gegooid. Hij zou in mei 1940 voor de verdere opleiding naar Buitenzorg gaan. Hij had daar een aanstelling als preparateur. Op die dag zou de boot naar Indonesië vertrekken. Maar ja, op 10 mei kwamen de Duitsers. Zijn moeder en hij waren eigenlijk de enige van de hele familie die niet in Indië zaten toen de oorlog uitbrak. Dus is het er nooit van gekomen, en is het opzetten altijd een hobby gebleven. Hij doet nu nog, ondanks zijn 89 jaar, het nodige viltwerk voor mij.

Wat waren je eerste soorten?

Ik struinde in de strenge winter van 1979 heel vaak de noordpier van IJmuiden af, vlakbij mijn huis. Dat leverde veel vogels op, grote vogels. Roodkeelduikers, Janvan-genten. Ik heb die winter ook twee Tureluurs gehad. Die vlogen op van de pier. Ze daalden en kwamen in het water terecht. Ik heb ze meegenomen en thuis

SPECIFIEK...

prepareren

Je kunt vogels kijken, tellen, eten, schieten. Maar je kan ze ook veiligstellen voor het nageslacht.

Marcel Lindeman is preparateur.

De beste van Nederland volgens velen. Lindeman (42): "Ik sta niet echt te springen om zo'n moddervette gans te doen."

onder een warme lamp gezet. We hebben ze dagenlang gevoerd met tartaar en andere dingetjes. Heel voorzichtig klooiën met een pincetje, de botten staken bijna naar buiten. Uiteindelijk hebben ze het niet gehaald. Ze gingen de diepvries in, maar ik ben er meer dan een jaar omheen gelopen. Ik wilde er niet aan beginnen. Je bent zo met die levende beesten aan het tutten geweest, daar wil je niet in snijden. Dan wil je eerst even door dat rouwproces, even afstand nemen. Na een jaar dacht ik: hé, daar ligt nog een Tureluur.

Je hebt veel zeevogels?

En een paar leuke soorten erbij. De kat van het restaurant bij de pier bracht vaak goede vogels, en redelijk onbeschadigd. Ik heb een Kleine Strandloper aan hem te danken. En hij kwam een keer met twee Paarse Strandlopers aanzetten, in één bek. Mijn eerste Fuut zat centimetersdik onder de olie. Die heb ik helemaal schoon-gemaakt, uren en uren aan besteed. Kan je nagaan, al die moeite voor een Fuut. In winterkleed. Maar ja, het was mijn eerste. Een vriend meldde een keer dat hij een Kwak op het strand had gevonden, rondom aangevreten door de meeuwen en kraaien. Hij had hem maar onder het zand gestopt, want er viel niks mee te doen. Ik ben het beest gaan opgraven en hij staat nu in mijn kast. Ik kon zijn hals nauwelijks strekken, maar goed, hij staat. Maar nu ben ik streng. Ik waarschuw mensen voor het eindresultaat. Als een Kerkuil niet mooi genoeg is, moet je een halfjaar later op dezelfde plek gaan zoeken. Die vogels volgen zulke vaste trajecten, daar vliegt er heus nog wel een keer eentje tegen een auto. Wat ik al niet aan Kerkuilen uit de Wieringermeer heb gehad, ongelooflijk, tientallen per jaar.

en

Doe je alleen vogels?

Vroeger was ik universeel preparateur. Vogels, zoogdieren, insecten. Vechtende vogelspinnen, schorpioenen. Van die dingen die mensen eng vinden, en die zette ik dan fraai in een tafereeltje. Wat betreft de zoogdieren was een stekelvarken wel erg speciaal om te doen. In mijn studententijd had ik mijn eerste business, via een contact met de firma Kooij in 't Zand, een eendenkwekerij. Die kreeg hepatitis in zijn verzameling en hij was een paar bakken van zijn pulletjes kwijtgeraakt. Ik kreeg een halve vuilniszak van hem mee. Die moest ik opzetten, voor 15 gulden per stuk. Hij gaf ze weg als relatiegeschenk.

Je liefde ligt bij het kleine spul

Op een bepaald moment kon ik selectief worden. Ik heb voor dag en nacht werk, maar dat wil ik niet. Ik doe alleen de leuke dingen. Als iemand me belt of ik een Knobbelzwaan kan opzetten: nee, dus niet. Buizerd is zo'n beetje mijn grens, dat vind ik nog net leuk. Maar dingen als een Grauwe Gans, nee. Met kleine vogels heb ik ook het meeste succes gehad en prijzen gewonnen. Ik heb het nodige voor musea gedaan, voor Naturalis, het Zeeuws museum, het Fries Natuurmuseum en voor het Pieter Vermeulen Museum in IJmuiden, het plaatselijke centrum voor natuur- en milieu-educatie.

Hoe ga je te werk?

Je vilt het beest, de bout gaat er in één keer uit. Koperdraadjes bevestigen in poten en vleugels, watten eromheen doen, kunstlichaam snijden en er in stoppen. Dan alles er weer overheen trekken. Daarna begint het echte werk. Alle veervelden de goeie kant opdoen. De huid vastzetten met prikkertjes, de vorm maken aan de hand van de ingevroren bout. De kop vormen van niet-krimpende boetseerlei. De wenkbrauwen, alles.

Hoeveel ogen heb je in huis?

Laat ik niet liegen: duizenden. Van sommige maten heb ik er honderden. Ik heb bakken vol met alle varianten aan bruin, geel en rood. Verschillende maten pupillen. Die voor een kuifduikertje is zo groot als een speldenknopje, die voor een uil kan zo groot zijn als een kwartje. Voor iedere soort en voor iedere omstandigheid moet je een oog hebben. Ik kan ogen bestellen bij Bouten in Venlo. Er zit een bedrijf in Denemarken en er zit een heel groot bedrijf in Engeland. Als ik echt ogen

voor specifieke soorten wil hebben, bestel ik ze in Engeland. Als het om een gewone soort gaat, ga ik eerst in mijn eigen voorraad rommelen. Meestal is het zo dat ik klaar ben met het boetsen van de kop, en dan: o ja, de ogen. Catalogus erbij, buizerd 12 mm donkerbruin, en die haal ik dan uit dat bakje. Maar als ik met een bijzonder beest aan de gang ga, doe ik dat niet. Alles moet dan klaarliggen, geen verrassingen. Je kan niet achteraf zo'n oog er even in friemelen. Ja, het kan wel, maar dat wordt er niet mooier op. Ik ga niet verder met een vogel tot de kop helemaal in orde is. En dan moet ik hem voor de rest nog helemaal in elkaar zetten. Als de kop en de ogen niet naar mijn zin zijn, ga ik niet verder voordat dat in orde is. Als je de ogen en de veertjes eromheen ook maar enigszins laat indrogen, krijg je het nooit meer goed. Er zijn een heleboel die dat wel doen. De vogel opzetten, op zijn plankje, en dan als allerlaatste handeling de ogen erin zetten en die stellen. Nou, dat werkt gewoon niet. Zij zeggen van wel, maar het kan niet.

Pak je zeldzaamheden anders aan?

Zeldzaam is betrekkelijk. Weet bijvoorbeeld dat ik ooit maar één Boompieper heb opgezet. Ik kreeg onlangs mijn eerste Kleine Zwartkop, voor een klant uit Portugal. Daar word ik dan wel wat hebbertig van, net als mijn vader overigens. Die was behoorlijk beschadigd en niet eenvoudig te prepareren. Als het een gewone Zwartkop was geweest, had ik het gelaten. Als ik iets zeldzaams heb, bestel ik de ogen vaak speciaal. Want als ik in Nederland een Sperwer mannetje, geel met een oranje ringetje wil hebben, dan krijg ik geel met een oranje ringetje. Maar in Engeland kan ik een oog voor een vierdejaars Sperwer man bestellen. En dan krijg ik een oog, dat is gewoon een feest, zo mooi. Als je daar een Aalscholver-oog bestelt, komt er geen groen ding binnen, maar een echt smaragdgroen oog, waarvan je denkt: oeh, wat een griemel. En als dat dan in die kop zit en hij kijkt je aan, dan word je gewoon bang van zo'n beest.

Mislukt er wel eens wat?

Eigenlijk nooit. Je moet alleen rekening houden met de eigenschappen van de verschillende soorten. Zo hebben lijsters veel losse veren, en snippen en duiven hebben een dunne huid. Maar ik prik er niet snel doorheen. Vies, nee, dat is het ook niet.

Foto's: Guus van Duin.

Ja, de hersens, dat is wel eens een smerig karweitje. En het is natuurlijk veel prettiger werken als een vogel mager is. Daarom sta ik ook niet echt te springen om zo'n moddervette gans te doen.

Ze worden wel eens minder mooi dan ik zou willen. De eerste selectie pas ik al op tafel toe. Als er een kerkuil binnenkomt met een poot en een vleugel ernaast, en uit de andere poot steken de botten, dan stop ik ermee. Als het een Roodpootvalk zou zijn, dan was ik nog aan de slag gegaan.

Wat moet je doen met een dode vogel?

Je moet hem liefst zo snel mogelijk in de vriezer doen. Vooral niet laten ontdooien en dan opnieuw invriezen. Normaal gesproken kan je een vogel maar een dag of drie buiten een vrieskast bewaren, dan is het wel gedaan. Maar ook het goedhouden van een opgezette vogel is belangrijk. Bij het prepareren smeer ik ze in met arsenicum, het enige wat helpt tegen insectenvraat. En ik haal mijn collectie eens per jaar uit de kast en sla ze voorzichtig schoon met een plumeau van struisvogelveren. Met sommige soorten moet je heel voorzichtig omgaan, maar een patrijs kan je probleemloos aan zijn snavel oppakken.

Kan je bruin geworden vogels schoon krijgen?

Het kan officieel allemaal wel. Maar ik vind dat ze er wel schoner uitkomen, maar niet mooier. Je verpest dan toch iets.

Je collectie is erg fraai

Al met al is het misschien wel een van de belangrijkste en mooiste van Nederland. Er zitten juweeltjes bij. De Spotvogel lijkt zo weg te vliegen. Heel trots ben ik op de Grote Barmsijzen die ik de afgelopen winter heb vergaard, tijdens de invasie. Maar ook op het Goudhaantje en Vuurgoudhaantje. Zo klein, zo delicaat.

Ik zie een Middelste Bonte Specht

Klopt. Die is in de kop van Noord-Holland gevonden. Zeldzaam, zeker. Ik weet niet of die wel in de avifauna terecht is gekomen. Ik heb ook een Griel, die is ooit in Engeland geringd. Zijn terugmeldingsformulier speelt een rol in een boek over de geschiedenis van die soort in Nederland, dat op stapel staat.

En ik zie een Rode Rotslijster

En als je goed kijkt zie je dat hij volière-ringetjes heeft. Het is een kweekproduct.

Bijna alles is wel te krijgen tegenwoordig, vrijwel alles wordt gekweekt. Verzin het maar en je kan het kopen. Dat geldt ook voor de Haakbekken die ik heb. Soms neemt de handel wel heel trieste vormen aan. Als je bijvoorbeeld nagaat wat er in ons land met uilen wordt gesold, en met papegaaien. Er zou een importverbod moeten komen voor alle soorten die gekweekt kunnen worden.

Waar ontmoet je je collega's?

De dagen van de preparateursvereniging zijn zo ontzettend grappig. Dan lopen er tachtig man rond, de meest krankzinnige types. Van die oude snuffelaars, en van die museumpreparateurs, keurig met baardje en in driedelig pak. Er werden ook wel behoorlijke grappen uitgehaald. Een vriend van me heeft eens twee vleugels op een Haas bevestigd. Het zag er prachtig uit. Een dame die het zag, zei dat ze het niet geloofde: Hazen rennen toch gewoon hard weg. Ja, maar soms worden ze verrast en dan rest maar één ding: wegvliegen. Heel zeldzaam is dat. Ik geloof dat ze het geloofde.

Het ministeriële apparaat is erg veranderd

Voorheen had je Andri Binsbergen, zijn collega Wim Voortman, en een secretaresse. Zij onderhielden het contact, kwamen ook bij je langs in geval van twijfel over de doodsoorzaak van een vogel. Als je een Rode Wouw had, kwam hij zelf kijken om te zien of het wel goed zat. Voor die Binsbergen met zijn grote wenkbrauwen was iedereen wel wat bang.... Ik vroeg hem een keer wat hij van mijn opgezette Lepelaar vond. „Mooi, maar ik zie ze liever in het wild.“ Binsbergen maakte fraaie overzichten van wat er door iedereen was opgezet in een jaar. Later kwam dat allemaal neer op de mensen van de AID. Er kwamen steunpunten en je merkte dat je niet langer met gedreven vrijwilligers werkte. Nu weten ze van niks meer. Als je al een eenvoudige juridische vraag stelt, mogen ze geen antwoord geven. Dat was in de tijd van Andri wel anders. En tegenwoordig zijn er ook vrijwel geen broodpreparateurs meer.

Geef je prepareerles?

De opleiding wordt gegeven door een aantal preparateurs die het leuk vinden om te doen. Ik ben een beetje ongeduldig en vind het ook een klein beetje zonde van mijn tijd. Hoewel je soms werk ziet waarbij je eigenlijk op het etiket moet

kijken om te weten om welke soort het gaat.

Ik heb een aantal collega's die ik inmiddels goed ken en soms zetten we een dagje met zijn tweeën op; dan maken we er samen iets moois van. En lekker de hele dag zeuren over dooie vogels. Dat is ook erg aardig.

Maar je bent wel leraar

Ik geef geschiedenis en biologie. Havo, vwo, gymnasium, hier in Beverwijk. Het eerste vak was altijd mijn grote hobby, en biologie was mijn tweede. Ik heb ze tegelijkertijd gestudeerd. Dat kon eigenlijk niet, overlappende tentamendata en zo. Eerst deed ik van allebei de lerarenopleiding, aan de Witte Lelie in Amsterdam, daarna doctoraal geschiedenis. Ik heb ook nog egyptologie gestudeerd, en wat theologie. En museologie, met het idee dat ik misschien ooit nog eens in een museum terecht zou komen. Ik was pas 29 toen ik afstudeerde. Ik werkte toen al een tijdje op mijn oude middelbare school.

Kende je Sovon al?

Zeker, alleen ben ik geen lid. Ik zie het blad wel eens op school liggen. Er zijn een paar collega's die behoorlijk fanatiek vogelen.

Vind je jezelf een vogelaar?

Geen echte, maar ik heb er uiteraard wel veel oog voor. In mijn tuin plofte laatst een Grote Bonte Specht tegen de moerbeiboom, op anderhalve meter afstand. Zat me aan te kijken: wie ben jij en wat doe je. En ik keek terug: ik ben hier niet en ik doe niks. En die sloeg me toch een partij aan het hakken, de brokstukken zaten in het borstzakje van mijn overhemd. En dan kan je denken 'het is maar een bonte specht', maar als je dat dan zo dichtbij ziet.

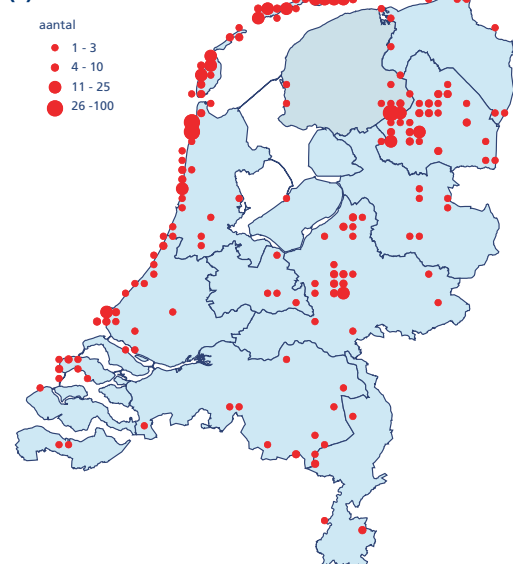
Afgelopen winter lagen er geplette appels op het dak van de schuur. Daar zaten opeens vier Appelvinken op, die aten de pitten. Wat vogels betreft zit je in deze omgeving toch al goed, en vroeger helemaal. Langs een pad naar zee, met prikeldraad ernaast, was het voorheen Paapje, paaltje, Roodborsttapuit, paaltje, paaltje, Tapuit. Enorme dichtheden. Maar ja, dat is voorbij.

Jaar van de Tapuit 2005

In de laatste decennia is de Tapuit sterk in aantal afgenomen als broedvogel in Nederland. Van de enkele duizenden paren in de jaren zeventig resteerden in 1998-2000 nog hooguit 600-800 paar. Bij de nieuwe Rode Lijst van 2005 is de status van de soort dan ook opgeschaald van de categorie 'kwetsbaar' naar 'bedreigd'. Een beter beeld van het huidige voorkomen en broedsucces, en meer zicht op de factoren die dat bepalen, werd noodzakelijk geacht voor een betere bescherming van de soort. Daarom werd 2005 door Vogelbescherming Nederland en SOVON uitgeroepen tot het 'Jaar van de Tapuit'.

(a) 1998-2000

(b) 2005

Figuur 1. Broedvogelverspreiding en aantallen van de Tapuit in Nederland per atlasblok in (a) 1998-2000 (SOVON 2002; alleen waarschijnlijk en zekere broedgevallen opgenomen) en (b) 2005.

Tapuit in 2005

Gedurende het 'Jaar van de Tapuit' werd getracht een volledig en actueel beeld van de verspreiding en populatiegrootte van de Tapuit te verkrijgen, informatie te verzamelen over de specifieke habitatvoorkeur, mede in relatie tot het broedsucces, en inzicht te verkrijgen in de effectiviteit van het aanbieden van kunstmatige nestgelegenheden in de vorm van nestkasten. Nagenoeg alle in potentie belangrijke gebieden voor Tapuiten werden in 2005 onderzocht. In totaal werden 223 territoria vastgesteld, verdeeld over binnenlandse heide- en stuifzandgebieden (68 territoria, waarvan 43 in Drenthe) en kustduinen (155 territoria, waarvan 97 op de Waddeneilanden en 54 in de vastelandsduinen benoorden het Noordzeekanaal). De belangrijkste resterende bolwerken zijn Ameland (41), Noordduinen/Botgat in de Kop van Noord-Holland (38) en Texel (22). Het Aekingerzand in Drenthe is het enige binnenlandse gebied met nog meer dan tien territoria (16). Rekening houdend met enige ondertelling komt de populatieschatting voor heel Nederland uit op slechts 240-300 territoria, waarbij het werkelijke aantal naar verwachting eerder bij de ondergrens dan bij de bovengrens van deze marge zal liggen. De verspreiding is de afgelopen jaren steeds verder in noordelijke richting ingekrompen. De heidegebieden van Noord-Brabant en Limburg, alsmede de duinen ten zuiden van het Noordzeekanaal zijn inmiddels nagenoeg verlaten (figuur 1).

Broedsucces

Informatie over broedsucces is verkregen voor 199 territoriale Tapuiten (89% van het totaal). 52% van de territoria leverden in 2005 uitgevlogen jongen op, in 29% van de territoria werden daarnaast nesten vastgesteld, of nest-indicatieve waarnemingen verricht. In slechts 20% van de territoria werden geen concrete aanwijzingen voor broeden verkregen, waarbij in 7% van de gevallen het territorium werd bezet door een ongepaard individu. Het aandeel territoria met uitgevlogen jongen is het hoogst op de Wadden-

eilanden (61%), gevolgd door de Drentse heidegebieden (53%) en de vastelandsduinen (49%) (figuur 2). In totaal werden in 67 succesvolle territoria 152 jongen vastgesteld. Dit betekent een gemiddelde van 2,27 jongen per succesvol paar. Zelfs als hierbij rekening wordt gehouden met enige onderschatting, kan worden gesteld dat het broedsucces van Tapuiten in Nederland gemiddeld fors te laag is om de populatie stabiel te houden.

Habitat

Habitatbeschrijvingen zijn ontvangen voor 158 Tapuit-territoria. Daarnaast is van 41 'blanco's' een beschrijving gemaakt. Dit zijn ogenschijnlijk geschikte gebiedsdelen voor Tapuiten, veelal locaties waar vroeger wel, maar nu geen Tapuiten meer aanwezig zijn. In 2005 bestond een gemiddeld territorium van de Tapuit voor bijna 60% uit korte vegetaties van mossen, korte grassen en kruiden. Iets meer dan 10% bestond uit open zand. Het resterende deel bestond vooral uit heidevegetatie (binnenland) of hoog gras (duinen). Het aandeel kortgrazige vegetaties is hoger in succesvolle territoria dan in niet-succesvolle territoria, terwijl het aandeel hooggrazige vegetaties juist lager lijkt (figuur 3). Succesvolle en niet-succesvolle territoria verschillen echter het sterkst in de aantallen waargenomen Konijnen en konijnenholen, die in succesvolle territoria gemiddeld veel hoger zijn: in 53% van de territoria met uitgevlogen jongen zijn meer dan tien konijnenholen aanwezig. In de duinen wordt bijna altijd in konijnenholen gebroed, maar in heideterreinen, waar de aantallen Konijnen gemiddeld veel lager zijn, broedt een derde van de Tapuiten in boomstobben of ingerotte stammen. Deze zijn veelal na kapwerkzaamheden achtergelaten. Ze blijken vooral als nestlocatie gekozen te worden in gebieden waar konijnenholen (nagenoeg) ontbreken. De nestlocatie lijkt echter geen invloed te hebben op het al dan niet uitvliegen van jongen. Twee derde van de territoria wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een sterk reliëf, maar ook deze factor lijkt geen effect op het broedsucces te hebben. De Neder-

landse habitatkarakterisering komt goed overeen met buitenlandse studies aan Tapuiten. Ook daar blijken de meest succesvolle territoria te bestaan uit een relatief groot aandeel kortgrazige vegetaties -die bovendien het hele broedseizoen kort blijven onder invloed van begrazing- en uit veel reliëf. Ze blijken bovendien een hoge dichtheid aan insecten te herbergen.

Nestkasten

Op drie locaties in Zeeland, in het Noord-hollands Duinreservaat en op Texel werden in totaal 43 nestkasten geplaatst. In Zeeland werden de nestkasten wel door Tapuiten bezocht, maar broedgevallen werden nergens vastgesteld. Waarschijnlijk zijn de kasten echter te laat in het seizoen geplaatst. Daarom worden de nestkasten ook in 2006 op broedgevallen gecontroleerd. Daarnaast gaan we in 2006 wederom informatie verzamelen over het broedsucces in de resterende bolwerken.

Oorzaken achter de afname

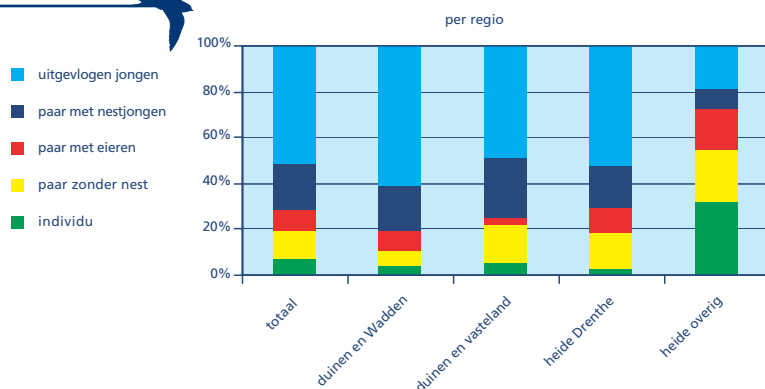
Over veranderingen in broedsucces van Tapuiten in Nederland zijn nauwelijks gegevens beschikbaar. De spaarzame informatie (Texel) wijst echter eerder op een ongunstige dan een gunstige situatie ten opzichte van die in omliggende landen. Waarschijnlijk moeten de oorzaken voor de afname vooral in de broedgebieden worden gezocht, en niet op de eerste plaats in de overwinteringsgebieden. In algemene zin is de kwantiteit en kwaliteit van geschikt leefgebied op de lange termijn in sterk Nederland afgenomen. Aan- vankelijk waren ontginning en bebossing van natuurlijke terreinen en veranderingen in het agrarisch gebied hiervoor verantwoordelijk, later vooral de vermestende en verzurende effecten van atmosferische depositie (vergrassing, verstruweling) en de afname van Konijnenpopulaties. Het is echter erg lastig om aan te geven wat nu de preciese knelpunten zijn voor de Tapuit. Dit komt omdat verschillende oorzaken en gevolgen onderling sterk verweven zijn. Zo is de dichtheid van Konijnen bepalend voor zowel het nestaanbod (holen) als de voedselbereikbaarheid (kortgrazige vegetaties) en waarschijnlijk het voedselaanbod gedurende het hele broedseizoen. Bovendien kunnen de knelpunten per gebied verschillen. Zo lijkt nestgelegenheid in de meeste duingebieden momenteel geen beperkende factor, maar in sommige binnenlandse heidegebieden zou dat juist wel het geval kunnen zijn. Er zijn diverse aanwijzingen dat een afname van de hoeveelheid voor Tapuiten beschikbaar voedsel in veel gebieden momenteel het belangrijkste knelpunt is,

waardoor Tapuiten niet meer tot broeden overgaan en/of een lager broedsucces hebben. Toekomstig onderzoek zou zich hierop moeten richten, naast het in beeld brengen van de effectiviteit en randvoorwaarden van diverse beheersmaatregelen.

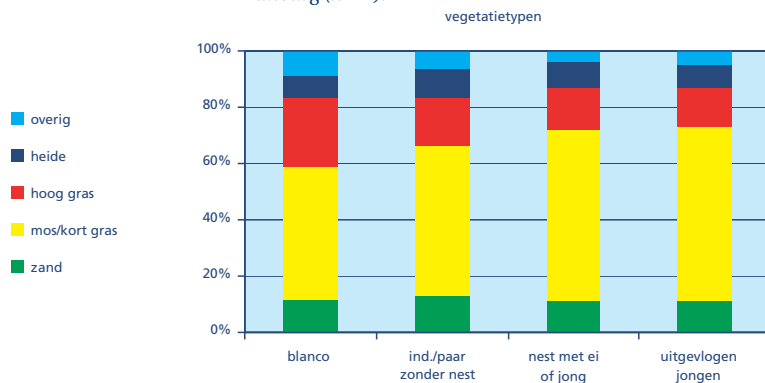
We bedanken alle waarnemers die hun heide- of duingebied meerdere malen afspeurden op territoriale Tapuiten. Een extra woord van dank is op zijn plaats voor de vele tellers die ook een habitatbeschrijving van hun Tapuiten aanleverden. De rapportage is te downloaden via www.sovon.nl, kijk onder publicaties en rapporten.

Chris van Turnhout

Tapuithabitat.
Foto: Chris van Turnhout

Figuur 2. Verdeling van maximaal vastgestelde broedstadia in Tapuit-territoria in Nederland (totaal, n=188), in de duinen op de Wadden-eilanden (n=87), in de vastelandsduinen (n=41), in heidegebieden in Drenthe (n=38) en in heidegebieden in Gelderland, Utrecht, Noord-Brabant en Limburg (n=22).

Figuur 3. Verdeling van vegetatie-typen in Tapuit-territoria zonder nestindicatieve waarnemingen (n=28), territoria met nesten met eieren of jongen (n=47) en territoria met uitgevlogen jongen (n=83). Tevens is de verdeling van vegetatietypen in gebiedsdelen zonder Tapuiten gegeven (blanco's, die 'op het oog' geschikt zijn voor Tapuiten en/of waar in het recente verleden Tapuiten voorkwamen, maar nu niet meer; n=41).

Huiszwaluw in de lift, Oeverzwaluw stabiel

Van de Oeverzwaluw zijn we sterke jaarlijkse aantalsveranderingen gewend, van de Huiszwaluw juist niet. Het jaar 2005 bracht het omgekeerde: de stand van de Oeverzwaluw veranderde niet veel ten opzichte van 2004, terwijl de Huiszwaluw fors in aantal toenam.

Oeverzwaluw. Foto: Harvey van Diek

Huiszwaluw terug op niveau 1985

Waren we in 2004 al blij verrast met toenemende aantallen Huiszwaluwen, in 2005 gooiden de zwaluwen er nog een schepje bovenop. De landelijke index liep van 2004 op 2005 maar liefst met 15% op en komt daarmee uit op 106. Kijken we terug in de aantalsontwikkeling dan komen we in 1990 en 1985 vergelijkbare indexcijfers tegen. Tussentijds was het meest treurnis alom, met dieptepunten in 1995-97 en 2002-03. De stand van deze Rode-Lijstsoort is de laatste drie jaren flink aan het oprabbelen. Dat is goed nieuws. Maar alles is betrekkelijk, want tellers van het eerste uur kunnen u vertellen dat het ook in de jaren tachtig vrijwel alleen afname was wat de klok sloeg. Waarschijnlijk was toen al sprake van halvering van de stand vergeleken met eind jaren zestig. De zwaluwen hebben dus nog een lange weg te gaan. Eén ding is zeker: aan het corps van enthousiaste tellers, beschermers en huiszwaluwambassadeurs zal het niet liggen.

Huiszwaluw regionaal

Toename van de Huiszwaluw in 2005 is in alle regio's geconstateerd (figuur 1). In Hoog-Nederland (zand- en lössgronden) is de toename wat meer uitgesproken dan in Laag-Nederland (klei- en laagveengronden). Verdelen we de gegevens over Noord-, Midden- en Zuid-Nederland, dan scoort de Huiszwaluw in 2005 in Zuid-Nederland 21% hoger dan in 2004. Vooral in Noord-Brabant en Zeeland werd forse winst geboekt. Een veel minder nadrukkelijke toename van 6% kwam uit de bus in Flevoland, Utrecht, de Veluwe, Friesland en Groningen. Met de forse winst in 2004 en 2005 is de stand vooral in het zuiden van het land weer aardig bijgetrokken. Deze winst blijft echter grotendeels beperkt tot Noord-Brabant, waar de index in 2005 op 136 staat. Op de kleigronden in het zuidwesten daarentegen komt de indexwaarde nog altijd niet hoger dan 66. Dit is verreweg de laagste regio-score in ons land. Op de langere termijn bezien pakt de indexwaarde in Laag-Nederland stevast hoger uit dan in Hoog-Nederland. In 2005 is dat voor het eerst andersom.

Oeverzwaluw op niveau

In vergelijking met de Huiszwaluw verkeert de Oeverzwaluw bij wijze van spreke in hoge-

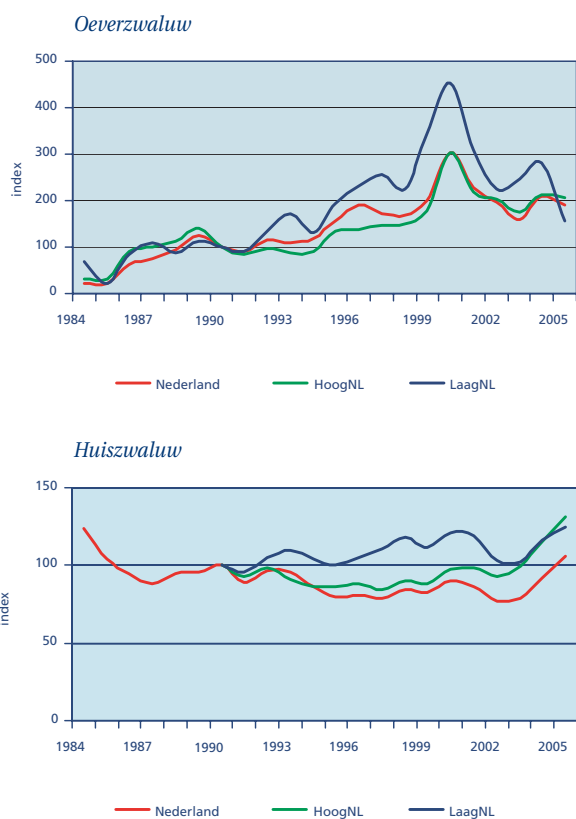
re sferen. Met uitzondering van 2003 bedroeg de stand in de 21e eeuw ongeveer het dubbele van die in 1990. In 2003 viel de stand gevoelig terug (indexwaarde 158), maar vlak ervoor in 2000-01 was die dan ook ongekend hoog (indexen tot 304). In 2005 was de stand iets lager (-9%) dan in 2004. Bij de Oeverzwaluw speelt de West-Afrikaanse winter een belangrijke rol in de overleving. De winter was er ditmaal niet bijzonder nat of droog. Verder kan de minder gunstige Hollandse zomer van 2004 van invloed zijn geweest op het broedsucces, en daarmee op de wat lagere stand in 2005. Engels onderzoek heeft immers negatieve effecten van regenrijke zomers op de broedvogelstand aangetoond. Op de langere termijn bezien komt het huidige landelijke populatieniveau ongeveer overeen met dat in 1970-71. In de tussentijdse jaren zakte de stand soms zeer diep weg, zoals halverwege de jaren tachtig, toen hij slechts een vijfde bedroeg van die van de huidige.

Oeverzwaluw regionaal

In Hoog-Nederland was de stand van de Oeverzwaluw in 2005 vrijwel gelijk aan die in 2004. Hieruit volgt dat de geringe terugloop in 2005 vooral op rekening komt van vestigingen in Laag-Nederland. De afname bedroeg hier 44% en vooral op door de noordelijke laagveengebieden. In twee regio's werd in 2005 een winst geboekt van 6-13%: de zandgronden van Noord-Nederland en Oost-Nederland ten oosten van de IJssel. Op langere termijn bezien loopt de ontwikkeling in Hoog-Nederland aardig in de pas met de landelijke, terwijl de Oeverzwaluwen in Laag-Nederland meer uitgesproken pieken en dalen kennen.

Getelde kolonies en aantallen

In 2005 zijn in 841 kolonies 16.495 Oeverzwaluwennesten geteld. In meer dan de helft van deze kolonies bleef de teller op nul staan. Bij de Oeverzwaluw is dit een normaal gegeven. Door de vaak wisselende omstandigheden zijn veel kolonies een kort leven beschoren. De Huiszwaluw kent een ander scorebord met 1294 kolonies en 31.311 nesten. Het aantal kolonies zonder zwaluwen bedraagt hier 227 (17%). Bij huiszwaluwkolonies zijn de jaarlijkse veranderingen veel geringer dan bij Oeverzwaluwen.

Figuur 1. Aantalsontwikkeling van Oever- en Huiszwaluw in Nederland en in Hoog- en Laag Nederland apart (index, 1990=100). Gegevens van de Huiszwaluw uit Hoog- en Laag-Nederland zijn er alleen vanaf 1990.

Huiszwaluw en typische kolonie aan gemaal.

Foto's: Hans Gebuis

Indexen vanaf 1990, 1984 of eerder?

Van beide zwaluwen beschikken we thans over precieze en landelijke betrouwbare teldata die teruggaan tot in elk geval 1990 (Huiszwaluw) en 1984 (Oeverzwaluw). De volledigheid van de telreeksen is de laatste jaren aanzienlijk vergroot door correcties en reacties van tellers op toegestuurde kolonieoverzichten. Iedereen wordt vriendelijk bedankt voor het doorgeven van wijzigingen. Bij de Oeverzwaluw lopen sommige gecomputeriseerde telgegevens uit de archieven van Herman Leys, de SOVON-projecten en lokale en regionale publicaties terug tot halverwege de jaren zestig. Na enig sleutelen kunnen we wellicht jaarlijkse berekeningen uitvoeren tot misschien wel veertig jaar terug!

Seizoen 2006 en kolonies online

In 2006 bestaat voor het eerst de mogelijkheid kolonieaantallen via de computer en internet door te geven. Door in te loggen

krijgt u toegang tot de op uw naam geregistreerde kolonies. De aantallen van 2006 kunnen rechtstreeks ingevuld worden. Verder kunt u gegevens uit eerdere jaren bekijken en desgewenst aanvullen of corrigeren.

Inmiddels zijn de zwaluwen volop in de weer. Na een langzame start in april werd het een drukte van belang in de mooie eerste twee weken van mei. Wat zal echter de invloed zijn geweest van het uitzonderlijk slechte weer van de tweede helft van mei? We zijn zeer benieuwd naar wat de zwaluwen er dit jaar van bakken, en dat komen we voornamelijk te weten via uw telwerk. Succes ermee!

Arend van Dijk

Zeearend nieuwe broedvogel voor Nederland

Tien jaar geleden woedde er een levendige discussie over het al dan niet introduceren van Zeearenden in Nederland. Op de Landelijke Dag van 1997 verhaalde Peter Hauff over de ontwikkeling van de Zeearend in Duitsland en hij besloot met: "In diesem Zusammenhang ist eine weitere westliche Ausbreitung und Ansiedlung über Deutschland hinaus sehr realistisch." Enig (ecologisch) geduld leek dus op z'n plaats, maar sneller dan verwacht is dat geduld beloond. Al in 2005 werd gespeculeerd over een mogelijke broedpoging van de Zeearend in de Oostvaardersplassen. Een volwassen mannetje, ouder dan vijf jaar, verbleef er het hele jaar door met een bijna volwassen vrouwtje. Dit vrouwtje werd in mei 2002 bij Garsbek in Sleeswijk-Holstein (Duitsland) geringd en ze wordt sinds september 2004 met haar partner geregeld in de Oostvaardersplassen gesignaleerd (informatie Martijn de Jonge). Afgelopen winter en in het voorjaar uitte de paarvorming zich in baltsgedrag en gesleep met takken. In maart werd in het moeras-

gedeelte van de Oostvaardersplassen een nest gebouwd en nu zijn er daadwerkelijk jongen. Volgens Staatsbosbeheer begonnen de vogels eind maart met broeden en zijn de jongen eind april uit het ei gekropen. Gewoonlijk legt een Zeearend één tot drie eieren: volgens ingewijden wordt er nu door de ouders slechts één jong grootgebracht. Dat het broeden uitgerekend in de Oostvaardersplassen plaatsvindt is geen verrassing. Juist hier vinden de vogels het hele jaar door voldoende voedsel, waaronder kadavers van de grote grazers die in het gebied rondlopen. De vestiging in Nederland is, net als eerder bij de Kraanvogel (2001), uiting van een westwaartse uitbreiding in Duitsland. De dichtstbijzijnde Zeearenden bij de oosterburen broeden in de buurt van Cuxhaven en Hannover, op ongeveer 150 km van onze oostgrens. Buiten de omgeving van de Oostvaardersplassen werden in mei nog een aantal malen Zeearenden gemeld in het noordelijk IJsseldal (vooral omgeving Wijhe en Olst) en in het Horsterwold bij Zeewolde.

Het zal spannend zijn waar eventuele volgende broedparen opduiken.

Zeearenden verblijven jaarrond in hun broedgebied. In perioden van vorst, ijs en sneeuw, wanneer ze geen vissen meer kunnen vangen en de ganzen zijn weggetrokken, zijn gestorven dieren een belangrijke bron van voedsel. Daarom wordt de vogel ook wel de gier van het noorden genoemd. Dat Staatsbosbeheer kadavers van grote grazers als edelherten laat liggen helpt Zeearenden wat makkelijker de winter door.

Jaar van de Veldleeuwerik

Nadat de broedvogeltellers vlak voor het broedseizoen waren geïnformeerd over doel en activiteiten in het Jaar van de Veldleeuwerik, ontstond er enige stilte. Vreemd is dat niet: de tellers zijn druk doende in het veld, en dan horen wij op het SOVON-kantoor meestal weinig. Er ontstaat weer drukte bij het uitwerken en inleveren van de telgegevens. Zover zijn we nog niet, maar om toch de smaak te krijgen zijn alvast enkele tellingen uitgewerkt. Het gaat om gebieden in Zuidwest-Drenthe en het interessante daaraan is, dat hier teruggekeken kan worden tot 1970.

Veldleeuwerik. Foto: Harvey van Diek

Tellers

Twee groepen tellers zijn benaderd met het verzoek aantekeningen bij te houden over het terreingebruik van de Veldleeuwerik. BMP-ers werd gevraagd deze informatie bij te houden tijdens hun reguliere telwerk. Een tweede groep tellers kreeg het verzoek om speciaal te gaan tellen in geselecteerde kilometer-hokken (km-hokken), vooral in landschappen waar het BMP niet zo sterk vertegenwoordigd is, zoals akkergebieden. Hierbij hanteerden we het systeem van aangewezen kilometerhokken, zoals ook gebruikt werd tijdens het Atlasproject voor broedvogels in 1998-2000. Toenmalige atlas-tellers met (destijds) Veldleeuweriken in hun gebied werden benaderd met het verzoek wederom km-hokken te gaan tellen, maar nu specifiek gericht op Veldleeuweriken. Ook kon men zich aanmelden via de website.

Waarnemingen en habitat

Tellers is gevraagd te noteren in welk type habitat Veldleeuweriken worden waargenomen. In grasland is het daarbij van belang aan te geven of het agrarisch gebruik gangbaar of juist extensief is, of er sprake is van veebegrazing en of er wel of niet gemaaid wordt. In akkerland spelen de geteelde gewassen een belangrijke rol, terwijl in duin-, kwelder- en heidegebieden vooral hoogte en samenstelling van de begroeiing van belang zijn. De waarnemingen worden uitgewerkt op speciale formulieren. Er wordt tevens gevraagd de samenstelling van de begroeiing in de onderzoeksgebieden te beschrijven.

Tellers in de weer

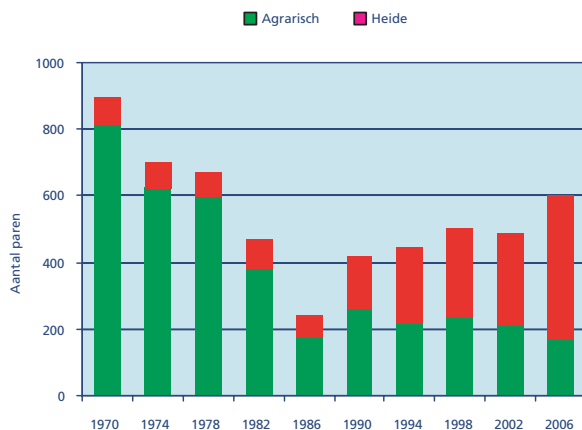
Veldleeuweriken inventariseren is niet lastig, maar de zangactiviteit kan sterk variëren. Op de ene koele ochtend zijn de leeuweriken bij wijze van spreke niet aan het zingen te krijgen, terwijl op een ogenschijnlijk identieke ochtend het geluid niet van de lucht is. Op sommige dagen kun je overdag beter leeuweriken scoren dan in de vroege ochtend. Dit jaar viel de zangactiviteit in maart en april wat tegen, maar waren er toch voldoende geschikte dagen met uitbundige zang. De

beste periode viel in de eerste helft van mei. Elke dag was geschikt om achter leeuweriken aan te gaan. In de laatste weken van mei sloeg het weer drastisch om met fikse regen en harde wind. Maar ook toen lieten de leeuweriken zich geregeld horen tijdens opklaringen. Al met al zal het de meeste tellers wel zijn gelukt voldoende waarnemingen op papier te krijgen.

Dit jaar werd gevraagd om bij elke waarneming notities te maken over het terrein. Er moest goed worden bijgehouden in welk perceel de leeuwerik nu precies zat. Vloog de vogel op uit de aardappelakker of zat hij in het naastgelegen grasland? Van zo'n grasland moet vervolgens genoteerd worden of er intensief geboerd wordt en of er wel of geen vee loopt. In gebieden met weinig leeuweriken is dit goed bij te houden. Vaak ben je al blij dat je er überhaupt nog eentje hebt. In landschappen met hoge dichtheden, zoals sommige heidevelden, is het behoorlijk lastig om alles goed te registreren. Er hangen de hele tijd leeuweriken in de lucht en het is het een komen gaan van landende, stijgende en soms ook achter elkaar aan jagende leeuweriken. Probeer dan maar eens goed in gaten te houden hoeveel het er zijn en vooral ook in welke begroeiing een leeuwerik nu precies thuishoort. Met rustig observeren kom je er echter meestal wel uit. Andere tellers zien dit wellicht eerder als een luxe probleem, want waar kom je nog zoveel leeuweriken tegen dat registratie lastig is?

2006 vergeleken met de atlasperiode

Een van de doelstellingen van het onderzoek is om gegevens te verzamelen die geschikt zijn voor (toekomstige) vergelijking. In Zuidwest-Drenthe, waar al jarenlang op dezelfde wijze wordt geïnventariseerd, zijn al wat resultaten bekend. In 2006 zijn in 32 geselecteerde km-hokken de aantallen leeuweriken geregistreerd, hokken waar de soort ook in 1998-2000 voorkwam. Ook destijds zijn de leeuweriken hier geteld, hoewel aankruisen toen in principe voldoende was (een gemiste kans, vind ik). In 2006 zijn in alle hokken samen 136 paren gere-

Figuur 1. Aantalsontwikkeling van de Veldleeuwerik in Zuidwest-Drenthe in 1970-2006. De oppervlakte agrarisch gebied bedraagt ongeveer 13.000 ha, die van heide 1100 ha (A.J. van Dijk).

Jonge veldleeuwerik. Foto: Peter Eekelder

Donatie

Onlangs werden wij verblijd door een donatie van € 1000,- van de Stichting Vogelreizen. Het geld zal gebruikt worden voor de communicatie rond het Jaar van de Veldleeuwerik.

gistreerd, terwijl dat er in 1998-2000 179 waren; een afname met 24%. Uit 12 hokken, allemaal gelegen in agrarisch landschap, bleken de leeuweriken verdwenen. Tot mijn verbazing trof ik in vier hokken nu wél leeuweriken aan, maar tijdens het atlasproject niet. Het ging echter steevast om enkelingen.

Verder terug in de tijd

We blijven in Zuidwest-Drenthe en kijken in stappen van vier jaren terug naar de populatie-ontwikkeling vanaf 1970 (figuur 1). De stand van de Veldleeuwerik werd steeds volledig opgenomen en de gegevens zijn gesplitst naar agrarisch gebied en heide. In de loop der jaren zijn er kleine verschuivingen opgetreden in de oppervlakte. Het agrarisch gebied is met enkele honderden ha ingekrompen (vooral door huizenbouw, recent ook natuurontwikkeling), terwijl heide sinds 1990 met tientallen ha is uitgebreid.

Tijdens de eerste telling in 1970 werden bijna 900 paar Veldleeuweriken aan het papier toevertrouwd, voor het overgrote deel in het boerenland, zowel op grasland als akkers. In de jaren zeventig en tachtig vond een afname plaats in agrarisch gebied. Het dieptepunt viel in 1986 (na enkele winters met strenge vorst tot ver in Zuid-Europa). Vervolgens wist de soort zich met ongeveer 200 paren enigszins te handhaven in agrarisch gebied, al begon de stand hier sinds 1998 langzaam verder terug te lopen.

De ontwikkeling op de heide laat bijna het spiegelbeeld zien, met de laatste 20 jaar een forse toename. Aanvankelijk waren de heidevelden sterk begroeid met hoge grassen en heidestruiken en stonden er bovendien op veel plaatsen struiken en bomen. Voor de Veldleeuwerik waren dit geen gunstige vesti-

gingsvoorwaarden en er zaten toen nooit meer dan 90 paren. Ingaande de jaren tachtig is door natuurbeschermingsorganisaties het heidebeheer anders aangepakt met de introductie van onder meer runderbegrazing, kappen van bomen, plaggen en maaien. Als gevolg hiervan werd de heide langzaam maar zeker weer open, met een overwegend korte vegetatie. Lokaal werd bovendien landbouwgrond omgezet in heide. In Zuidwest-Drenthe is de Veldleeuwerik zo in de loop van enkele decennia van voornamelijk boerenvogel tot heidevogel geworden.

Terug naar 2006

Dat het in het boerenland niet goed gaat met de Veldleeuwerik is genoegzaam bekend. In dit Veldleeuweriken-jaar proberen we inzicht te krijgen in de achterliggende oorzaken. Een eerste stap is om het terreingebruik van de Veldleeuwerik in kaart te brengen. Verder wordt informatie verzameld over broedbiologie en kunnen we de aantalsontwikkeling nader analyseren. Dat het niet overal treurnis is met de Veldleeuwerik, blijkt wel uit de ontwikkeling op de (Zuidwest-Drentse) heide. Maar hoe zit het elders op de heide, in de duinen, de kwelders en op onze akkers? We wachten met spanning de in dit voorjaar verzamelde gegevens af. Hopelijk leveren ze bouwstenen om het tij voor de Veldleeuwerik te doen keren.

Arend van Dijk

Recente SOVON-rapporten

Alle rapporten zijn op te halen als pdf op www.sovon.nl via menu publicaties. Sinds het vorige nummer van SOVON-Nieuws verschenen de volgende rapporten:

van Dijk A.J., Dijksen L., Hustings F., Koffijberg K., Oosterhuis R., van Turnhout C., van der Weide M.J.T., Zoetebier D. & Plate C. 2005.

Broedvogels in Nederland in 2004.
SOVON-monitoringsrapport 2006-01.

• Hustings F., Borggreve C., van Turnhout C. & Thissen J. 2004.

Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels volgens Nederlandse en IUCN-criteria.
SOVON-onderzoeksrapport 2004/13.

• van der Jeugd H.P., Voslamber B., van Turnhout C., Sierdsema H., Feige N. & Koffijberg K. 2006.

Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei?
SOVON-onderzoeksrapport 2006/02.

• Teunissen W., Schekkerman H. & Willems F. 2005.

Predatie bij weidevogels. Op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand.
SOVON-onderzoeksrapport 2005/11.

• van Turnhout C., van Manen W. & Vergeer J.W. 2006.

Jaar van de Tapuit 2005.
SOVON-onderzoeksrapport 2006/04.

• Willems F., Oosterhuis R., Dijksen L., Kats R. & Ens B.J. 2005.

Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee 2005.
SOVON-onderzoeksrapport 2005/07,
Alterra-rapport 1265.

Daarnaast verschenen een aantal inventarisatierapporten, o.a. van het Lauwersmeer, het Haaksbergerveen en Polder Arkemheen.

WILD ZOEKERS

Het WILDwaterweekend; Durf jij mee?!

Van 8 tot 10 september organiseert WILDzoekers in samenwerking met en gesponsord door Campina en Quiksilver hét event van het jaar: het WILDwaterweekend! Ieder lid van WILDzoekers tussen de 11 en 16 jaar is van harte welkom in Schoorl. En wie wil dat nou niet, lekker naar het strand? Duinen van 30 meter hoog, verschillende landschappen, de gaafste beesten en planten en de beste golven van Nederland. Met z'n allen ontdekken wat er kruipt, zwemt en vliegt. Maar ook genoeg tijd om je sportief uit te leven met surfen en free-style-sanddiven.

Op het programma staat o.a. **surflessen** met volledig gediplomeerde surfinstructeurs, boards en wetsuits van Quiksilver, strandjutten, korren in de zee, alles ontdekken wat er kruipt, zwemt en vliegt in de duinen, zee, strand en polder, een **WILDreporters workshop** en een spannend avondspel. Dit alles met twee overnachtingen, al je eten en gezonde snacks van Campina kost € 79.

Je kunt je aanmelden op www.wildzoekers.nl of bellen met **035-6559720**. Wees snel, want er kan maar een beperkt aantal WILDzoekers meedoen! Na aanmelding ontvang je het programma en een routebeschrijving. Je kunt alleen meedoen als je lid bent. **Maar ja, iedereen tussen de 8 en 16 kan via www.wildzoekers.nl lid worden voor maar € 17,50 per jaar.**

Je moest sowieso maar eens op wildzoekers.nl kijken, **want de site is helemaal vernieuwd** en nu veel makkelijker en spannender. Onder het knopje avonturen vind je meer leuke activiteiten, zoals zomerkampen. **Als WILDzoeker mag je jouw eigen foto's en verhalen op de site zetten!**

Ja, ik word WILDzoeker!

Naam en voorletters

j m

Adres

Postcode / Woonplaats

Geboortedatum

- -

WILDzoeker kun je zijn vanaf 8 tot 16 jaar

Telefoon

E-mail

Krijg je WILDzoekers of betaalt iemand anders dan jijzelf?
Vul dan zijn of haar gegevens hieronder in:

Naam en voorletters

m v

Adres

Postcode / Woonplaats

WILDzoekers is de natuurclub voor jongens en meiden van 8 tot 16 jaar van Vereniging Natuurmonumenten, Vogelbescherming Nederland, De Vlinderstichting, SOVON Vogelonderzoek, Zoogdierverseniging VZZ, de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie en de Jeugdbond voor Natuur- en Milieustudie.

Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei?

Het aantal in Nederland overzomerende en broedende ganzen neemt al jarenlang snel toe. Deze groei is enerzijds een succes van het Nederlandse natuurbeleid. Immers, we zijn er in geslaagd een gezonde broedpopulatie van de Grauwe Gans op te bouwen nadat deze van oorsprong inheemse broedvogel aan het begin van de vorige eeuw uit ons land was verdwenen. Intensief veldwerk in 2005 bracht aan het licht dat de Nederlandse populatie tegenwoordig 25.000 broedparen omvat. Ook de Brandgans heeft zich in Nederland als broedvogel gevestigd (2005: 6.000 broedparen), na sterke uitbreiding van het broedareal in Rusland en de Oostzee. Daarnaast nemen ook andere soorten, als Kolgans, Soepgans, Canadese Gans en andere exoten toe. De toename van deze soorten leidt tot conflicten met de landbouw en met andere doelstellingen binnen het natuurbeleid. De vraag is hoe deze conflicten kunnen worden opgelost op een duurzame manier en zonder dat het voortbestaan van inheemse ganzenpopulaties in gevaar wordt gebracht. Onlangs heeft SOVON de aantallen en de verspreiding van overzomerende ganzen daarom in kaart gebracht, en de problemen en mogelijke oplossingen geïnventariseerd. Dit heeft geleid tot een omvangrijk rapport met bovenstaande titel. Het rapport is te vinden op onze website (kijk onder 'publicaties' en 'rapporten') en ook verkrijgbaar als gedrukt rapport.

De belangrijkste oorzaken van de snelle toename van overzomerende ganzen liggen in de sterk verbeterde voedselsituatie, de toename van geschikt broedhabitat, de langdurige afwezigheid van jacht en toenemende

concurrentie in de traditionele broedgebieden (bijvoorbeeld bij de Brandgans). Zonder ingrijpen zullen de populaties van met name de Grauwe Gans voorlopig verder blijven toenemen. De problemen die broedende ganzen veroorzaken zijn divers: overbegrazing van riet, eutrofiëring van voedselarme gebieden, overlast door uitwerpselen, hindern van het verkeer en, met name, schade aan landbouwgewassen. Grauwe Ganzen veroorzaken verreweg de meeste landbouwschade, daarnaast zijn Soepganzen belangrijk en in veel mindere mate Canadese Ganzen en de Brandgans.

Het broedhabitat van ganzen ligt vaak in natuurterreinen. Het opgroehabitat, waar de ganzenfamilies met hun kleine jongen naar toe trekken, bestaat voornamelijk uit grasland, maar soms worden ook landbouwgronden gebruikt. De beschikbare oppervlakte aan opgroehabitat bepaalt de productie aan jongen, en daarmee de uiteindelijke omvang van de populatie. Door het beheer van deze gebieden aan te passen, ze te verkleinen of onbereikbaar te maken kan de ontwikkeling van ganzenpopulaties worden gestuurd. Het is ook mogelijk populaties van broedende ganzen op andere wijze te beperken, maar aan de verschillende maatregelen kleven voor- en nadelen. Dichtheidsafhankelijke regulatie beïnvloedt de effectiviteit van de maatregelen in belangrijke mate en maakt ingrepen in reproductie (het rapen, schudden en prikken van eieren) op populatieniveau niet effectief. Ingrijpen in de overleving (vangen, schieten) is effectiever maar om werkelijk een reductie te bereiken moeten jaarlijks enorme aantallen

ganzen worden geschoten. Grote populaties kunnen het beste met rust worden gelaten. Beleid kan daar beter worden gericht op het beperken van de schade. Een combinatie van maatregelen als aanpassing van het beheer, een andere inrichting van het landschap, het creëren van opvanggebieden voor niet-broedende vogels en het stimuleren van predatie (bijvoorbeeld door Vossen) kunnen hier helpen. In kleine geïsoleerde "probleempopulaties" kan een combinatie van duurzame maatregelen en ingrijpen in de populatiegrootte mogelijk soelaas brengen.

Nederland is een ganzenland bij uitstek, zowel in de winter als tegenwoordig ook in de zomer. Het is niet waarschijnlijk dat dit op korte termijn zal gaan veranderen. Bovendien hoort een soort als de Grauwe Gans in het Nederlandse landschap thuis. Om conflicten het hoofd te bieden moet daarom gezamenlijk worden gezocht naar duurzame oplossingen die de schade beperken maar tegelijkertijd het voortbestaan van inheemse ganzen niet in gevaar brengen. Met de gegevens en ideeën in dit rapport hopen we een zinvolle bijdrage te kunnen leveren aan de discussie.

Henk van der Jeugd
en Berend Voslamber

Brandganzen. Foto: Hans Gebuis

Ganzen in tarwe. Foto: Berend Voslamber

Dobry Den
REIZEN

Lindestraat 4
2313DA Leiden
tel.: 071-5141782
info@dobryden.nl
www.dobryden.nl

Dobry Den Reizen
stimuleert duurzaam
toerisme

Vogel- en Naturreizen

Polen (i.s.m. Stichting Wólka)

2006 September: Biebrza en Bialowieza najaarsreis

2007 April: Poolse Karpaten, Uilen, Hoenders en Spechten

Mei: Biebrza en Bialowieza, dé vogelreis

Mei: Lubelskie, nationale parken, vogelreis

Hongarije

2007 Mei: Bükk, Tisza en Hortobagy, vogelreis

Mei: Kis-Balaton, vogelreis

Overige reisprogramma's

In Polen, Tsjechië, Hongarije, Roemenië en Slovenië organiseert Dobry Den Reizen ook individuele reizen voor vogelaars, wandelaars, fietsers, kanovaarders en ouders en kinderen.

ARAGON naturreizen - Spanje

Vogelreizen naar:

Castilië
Doñana
Ebro Delta
Extremadura
Gredos
Mallorca
Picos de Europa
Pyreneeën
Tarifa

Nieuw:

Foto-digiscoping Extremadura
Roemenië, mei 2006

BROCHURE: TEL. 026 - 372 43 44

25 JAAR SPAANSE NATUUR MET KEES WOUTERSEN: WWW.ARAGONNATUUR.COM

Vakantiehuisen
aan de zuidrand
van de Pyreneeën
voor vogelaars,
wandelaars
en families.

Natuurbeschermer

Focus op de natuur

Wie de natuur observeert en ook vérder kijkt, zal vaststellen dat observeren alleen niet voldoende is. Daarom ondersteunt Swarovski Optiek wereldwijd programma's ter bescherming van milieu en diersoorten. Aankoop van gebieden in het kader van nieuwe milieubeschermingsprojecten draagt bij tot het behoud van bedreigde diersoorten. Wegkijken past namelijk niet in onze ondernemingscultuur.

Swarovski Optiek Benelux, Verwelkomingsstraat 17, B-1070 Brussel,
Tel. 0800/022 19 63, Fax 0800/022 13 93 (Nederlandse nummers), info@swarovskioptiek.be

SWAROVSKI
OPTIK

www.swarovskioptiek.com

Limosa

In het nieuwe nummer van **Limosa**, jaargang 78-4, aandacht voor:

- **Overwinterende Tjiftjaffen** in Nederland, door Patrick Bergkamp en Arjan Boele
- **Status van Krooneenden** in Nederland, door Jan van der Winden en Sjoerd Dirksen
- **Voedsel van een binnenlandkolonie van Kleine Mantelmeeuwen** in Noord-Holland, door Kees Camphuysen, Daan Camphuysen en Tom van Spanje
- **Voedselgedrag van Geroorde Futen** bij Knobbelzwanen, door Adriaan Dijkse en Gerard Ouweneel.

Verder is een nieuwe rubriek opgenomen met een beknopt overzicht van interessante wetenschappelijke vogelliteratuur. Voor komende nummers zijn o.a. artikelen gepland over **ruide Bergeenden** in de Waddenzee, broedsucces van **Watrallen**, mogelijke nieuwe voedselbron voor **Eidereenden** in de Waddenzee, **Ransuilen** en **Dwergganzen** in Nederland.

Informatie over abonnementen (nieuw adres!):

Jacob de Vries
Heemst 10, 7443 EH Nijverdalen, jacobbird@xs4all.nl
Redactiesecretaris:

Rob Vogel, p/a SOVON, Rijksweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen, rob.vogel@sovon.nl

Limosa
78.4
2005

Tjiftjaffen in de winter
Status Krooneend
Voedsel binnenlandse Kleine Mantelmeeuw

Leave nothing but footprints, take nothing but memories.

Gemaakt voor kritische ogen
De nieuwe Bynolyt collectie staat wederom garant voor de beste prijs-kwaliteit verhouding en biedt de echte vogelaar waar voor zijn zicht

* volgens recente onderzoeken

sponsoring Butan/Sovonproject 2005

Bynolyt Tern
NIEUW

8x45, 10x45

De Tern dakkant kijkers zijn bedoeld als lichtsterke robuuste kijkers voor allround gebruik. Het kijkerhuis is met zijn zacht rubberen bekleding en duimuitsparing aan de onderkant uitgekend vorm gegeven, zodat de handligging uitstekend is. Waterproof. Scherpgebied vanaf 3 meter.

Bynolyt Sparrow WPR
NIEUW

8x32, 10x32, 8x42, 10x42

De Sparrow serie is volledig vernieuwd. Waterdichte, gasgevulde behuizing, extreem licht, twist-up oogkappen, bak-4 prisma's en fully multi-coated lenzen. Een prijstopper van de bovenste plank!

Technolyt als importeur is de specialist op het gebied van verrekijkers en telescopen. Voor meer informatie kijk op www.technolyt.nl, of vraag onze **nieuwe** uitgebreide verrekijker en telescopen brochure aan. Bel 075 6474547 of mail naar info@technolyt.nl.

TECHNOLYT hoofdsponsor landelijke SOVON dag, Vogelfestival 2006 en de Foto Natura Aldabra expeditie 2005

Kijkers vanaf € 22,50 •
Zeiss en Swarovski
vanaf € 348,00

Windstopper fleece •
vanaf € 109,95

Blouse vanaf € 45,00 •

Thermisch ondergoed •
vanaf € 14,00

Broeken vanaf € 65,00 •

Schoenen vanaf € 79,95 •

www.bever.nl

20.000 artikelen voor een avontuurlijke vakantie

Alkmaar Kanaalkade 53 • Almere Markerkant 1303 MN • Amersfoort Kamp 53 • Amsterdam Stadhouderskade 4 • Apeldoorn Stationsstraat 134 • Arnhem Utrechtsestraat 3 • Breda Wilhelminastraat 22 • Den Haag The Globe Waldorpstraat 15 • Eindhoven Leenderweg 202 • Enschede Haaksbergerstraat 116 • Groningen St. Jansstraat 17 • Haarlem Zijlweg 63 • Hengelo Brink 120 • Hilversum Havenstraat 16 • Leeuwarden Voorstreek 39 • Leiden Nieuwe Rijn 45 • Maastricht Scharnerweg 66 • Nijmegen Marikenstraat 2 • Rotterdam Adm. de Ruyterweg 33 • Steenwijk Woldmeentherand 11 • Tilburg Koningsplein 2 • Utrecht Balijelaan 10 • Antwerpen/Merksem Bredabaan 968.

Vraag onze GRATIS catalogus aan op www.bever.nl

Alles wat u nodig heeft als u de deur uit gaat.

functionele kleding
o.a. wind-,waterdicht, ademend
snel drogende kleding
thermisch ondergoed
verrekijkers

Bynolyt, Minolta, Swarovski en Zeiss
fototassen
kampeeraccessoires
wandelschoenen
boeken en kaarten
bergsportmateriaal
en nog veel meer...

Impressie Vogelfestival.
Foto: Harvey van Diek

Kijk voor alle informatie op www.vogelfestival.nl en kom ook!

festivalterrein. Een excursie duurt gemiddeld twee uur. Er zijn volop routekaarten beschikbaar voor het geval u op eigen gelegenheid het gebied intrekt. Ook vaart er een boot die af en aan naar de Scholleveer gaat.

Een bolderwagen met plaats voor 40 personen rijdt twee keer per dag door het gebied. Met een beetje mazzel kunt u het grote wild zien grazen of zweeft er (net als in 2005!) een Zeearend over. Het aantal beschikbare plaatsen hiervoor is beperkt, u dient zich dan ook van te voren aan te melden via de website. Deze excursie kost € 2,- per persoon. Voorts rijdt er om de Oostvaardersplassen enkele malen per dag een touringcar met plaats voor maximaal 40 personen. Ook hiervoor is opgave via de website noodzakelijk. De kosten bedragen € 2,- p.p. Bij overinschrijving geldt de volgorde van inschrijving.

De entree bedraagt € 9,- per persoon (vanaf zestien jaar en ouder) per dag. Kinderen tot zestien hebben gratis toegang. SOVON-leden en -vrijwilligers ontvangen € 2,- korting.

Let op: de adresdrager van deze SOVON-Nieuws is uw kortingsbon voor SOVON-leden aan de kassa van het festival.

De opbrengst van het festival komt ten goede aan een Zeearendenproject in de Oekraïne.

Voor de derde maal op rij vindt het Vogelfestival, georganiseerd door Vogelbescherming, Staatsbosbeheer en SOVON, plaats in de Oostvaardersplassen en wel in het weekend van 26 en 27 augustus 2006. Dit jaar is het thema roofvogels. Dit thema is niets voor niets gekozen, want de Oostvaardersplassen biedt plaats aan een grote verscheidenheid aan roofvogels.

Onder andere de Bruine kiekendief, Havik, Sperwer, Buizerd, Boomvalk en Zeearend broeden er, de Visarend hangt er jaarlijks rond en in 2005 wist de Monniksgier Carmen er maandenlang zijn kostje bij elkaar te scharrelen.

Wat is er allemaal te doen?

Lezingen

Ook dit jaar zal er op het vogelfestival een groot aantal lezingen gehouden worden in drie verschillende zalen. Rond het thema roofvogels zal een groot aantal lezingen gehouden worden, waaronder enkele van Roy Dennis, dé Visarenden-man uit Engeland. Daarnaast zijn er verschillende roofvogellezingen via de WRN, Werkgroep Roofvogels Nederland. Het is niet alleen roofvogels wat de klok slaat, er is voor elk wat wils. Zo zijn er bijvoorbeeld digiscoop-lezingen en uilenlezingen. Heeft u nog geen vakantiebestemming gevonden voor de komende

jaren dan kunt u inspiratie opdoen bij een aantal reisverhalen welke gelardeerd zijn met de mooiste vogelplaatjes.

Excursies

Een vogelfestival zonder excursies kan natuurlijk niet. Vandaar dat we u een grote verscheidenheid aan excursies kunnen aanbieden. Elk kwartier vertrekken er onder deskundige begeleiding van ervaren vogelaars gratis excursies naar de hut de Zeearend, de Scholleveer en de Wigbelshut. Daarnaast gaan er voor het eerst dit jaar ook wandelexcursies naar de hut de Krakeend buiten het

Nieuw onderdeel op website SOVON

Welke vogels komen in Nederland voor, waar zitten ze en hoe veranderen aantallen en verspreiding? Dat zijn de belangrijkste vragen waar SOVON een antwoord op wil geven en waarvoor ruim 7.000 vrijwilligers in het veld zijn om gegevens te verzamelen. Deelnemers aan de projecten vinden traditiegetrouw geregeld een rapportage in de bus met de resultaten van het voorbije telseizoen. Deze rapporten zijn digitaal op te halen via de onlangs vernieuwde website van SOVON. Met ingang van juni is het ook mogelijk alle informatie over verspreiding en aantalsveranderingen online te raadplegen. Met behulp van een aantal kaartjes en grafieken wordt de meest actuele informatie omtrent het voorkomen in Nederland in beeld gebracht. Tevens is het mogelijk tabellen met indexen op te halen. Deze kunnen bijvoorbeeld worden gebruikt om eigen gegevens af te zetten tegen de landelijke ontwikkeling. De gegevens zijn vrij te gebruiken mits 'SOVON Vogelonderzoek Nederland (www.sovon.nl)' als bron wordt genoemd. Kijk op de site bij het menu 'Soorten'.